

Motmakt og regional utvikling

Eit ordskeifte om ei balansert og mangfaldig utvikling i heile Noreg

hoved

overkjørt og forbigått motmakt-prat, kriseprats oss. Hun etterly med selvillit. Hun b slutte å satse framtidig og på deltidsstillinger turistnæringen. Hun v distrikter og komptans ser, og mener få unge la flytte til utkanten på gr natur og frisk luft.

Bloggeren Viken kan e muleringens kunst. Miken og Navarsete, som braket sammen i avis

KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET

Motmakt og regional utvikling

Eit ordskifte om ei balansert og mangfaldig utvikling i heile Noreg

Innhald

Forord av Liv Signe Navarsete	5
...men at man noget vil av Victor D. Norman	8
Bygg på tufta – ikkje i lufta av Torgeir Straand	12
Det er ingen laksemerder i Oslo av Aino Olaisen	16
Nordmakt av Bente Aasjord	19
Den rikaste delen av verdas rikaste land av Helge Andre Njåstad	22
Dialog med framtida av Maren Kavli	26
God og rettvis utvikling for den samiske befolkningen av Ole Henrik Magga	29
«Osloisme»? av Helge Røed	49
Samfunnskontrakt basert på maktbalanse av Reidar Almås	52
Makten er ikke der verdiskapingen skjer av Ove Mellingen	56
Norge treng sterke byer av Erik Haugane	59
Ver særeigen, lokal – og unik av Arne Brimi	62
Ulikhetens harmoni av John O. Egeland	66

Forord

av Liv Signe Navarsete, kommunal- og regionalminister

Kva er gale med å peike på at ein som driv næring langs kysten eller bur i eit dalføre har andre behov og interesser enn ein byråkrat eller finansforvaltar i Oslo sentrum?

Nokre har meint at ei slik påminning er å setje hovudstaden opp mot resten av landet. Det er det sjølvstakt ikkje.

Oslo har funksjonar som hovudstad, slik skal det sjølvstakt framleis vere. Men vi skal akte oss vel for at makta over utviklinga i landet blir konsentrert kring ei avgrensa gruppe menneske og institusjonar, som berre kjenner ein liten del av Noreg. Dette handlar ikkje om borgarane i Oslo, men om maktkonsentrasjon. Noreg får ikkje framtidretta løysingar av slikt.

Djupast sett dreier dette seg om å utvikle både storbyar, regionentra og bygder, og sikre balansert busetjing og vekst i attraktive arbeidsplassar over heile landet. Då må vi ha eit ope ordskifte om korleis vi skal påverke underliggjande strukturar og drivkrefter.

Oppsummering av møteserie

Kommunal- og regionaldepartementet inviterte i fjor til ordskifte i aust og vest, nord og sør. Møterekkja ga vi overskrifta: Motmakt og regional utvikling. Tanken bak var å få innspel om korleis Noreg både kan hauste på forsvarleg vis av naturressursar og samstundes sikre effektiv bruk av dei menneskelege ressursane nasjonen rår over.

I kjølvatnet av eit livleg ord- og meiningsskifte, sat eg med ei kjensle

av at dei ulike perspektiva og innfallsvinklane fortente ei oppsummering. Difor bad eg tidlegare i år nokre av møtedeltakarane om å utvikle bidraga sine med tanke på ei artikkelsamling. Eg inviterte også andre som har meint noko i samband med desse spørsmåla om å ytre seg. Eg vil gjerne takke dei alle for spennande og mangfaldige bidrag. Eg vil også takke fotograf Knut Bry og illustratøren Bendik Kaltenborn for deira særprega bidrag. Bry har gjennom år på sitt vis dokumentert korleis Noreg forandrar seg. Kaltenborn er ein ny strek blant norske illustratørar. Han gjev oss sitt lattervekkjande skråblikk på by og land. Båe er kunstnarar som har markert seg internasjonalt, med utgangspunkt i det norske.

Kva er vi samde om?

I offisielle vendingar talar vi gjerne om balansert utvikling, likeverdige tenester, gode lokalsamfunn, lokal vekstkraft, og verdiskaping.

Mykje av dette er politisk fellesgods. Ja, heilt sidan 1814 har det vore brei semje om at geografi, næringsstruktur og busetnad er politiske faktorar som ingen kan oversjå i eit folkestyrt Noreg. Etter 1945 har ein sterk distrikts- og regionalpolitikk vore sjølvsgatt i arbeidet med å modernisere og utvikle landet.

Men semje om overordna mål er slett ikkje det same som semje om tiltak og tilnærming når det kjem til konkret politisk handling. Sjølvsgatt ikkje. Vi har ulik politisk ståstad, og vi vel verkemiddel basert på dette. Og kanskje endå viktigare i Noreg, vi har ulik geografisk ståstad. Vi ser noko anna frå nord enn vi gjer frå sør, aust eller vest. Ein mindre stad har andre utfordringar enn ein by. Pressområde treng noko anna enn stader der det er lengre mellom naboane.

Dette er legitime skilnader, og legitime konfliktrar. Handteringa av dei påverkar utviklingstrekk. Desse trekka vil igjen påverke korleis samfunnet sikrar og fordeler avkasting av den totale verdiskapinga.

Bidrag med ulike ståstader

Det er alltid eifare for at slike debattar kan ende som ei teoretisk øving, meir egna for uforpliktande seminar enn konkret politikk og djerv handling. Difor er desse bidraga oppløftande. Mange av dei er det mogleg å gjere om til handling.

Formatet på samlinga er meir uhøgtideleg enn vanlege publisjonar frå eit departement. Innlegga står også for den einssilde bidragsytar si eiga rekning. Som alltid i slike samlingar, vil det også her vere muleg å diskutere innretning og profil på bidrag og bidragsytarar. Her er fleire tema som kunne vore breiare omtale. Eg vonar likevel at desse artiklane kan bidra til eit ordskitte som ikkje så lett får plass i den daglege politiske debatten.

La meg nemne nokre få av bidraga. Victor Norman gjev eit interessant innblikk i arbeidet med å gje Sørlandet nytt håp og den omstridde

utflyttinga av stadlege institusjonar frå Oslo.

Bedriftseigar Aino Olaisen fortel korleis god samferdsle påverkar verdiskaping på Helgelandskysten. Arne Brimi, velkjent kokk og aktør i mat- og turistnæringa, peiker på kva lokale ressursar har å seie for å skape unike internasjonale produkt.

Austevollordførar Helge Andre Njåstad stadfestar at havstrilen tenkjer annleis om verdiskaping enn austlendingen. Bente Aasjord minner oss om at nordområda høyrer med i denne samanhengen, men at det er stor skilnad på om temaet blir definert frå hennar heimstad i Steigen eller frå Oslo.

DNO-direktør Erik Haugane løfter frå Trondheim fram trongen for sterke byar medan ingeniør og spelemann Torgeir Straand frå Bø og Kongsberg viser at moderne høgteknologi heng saman med gamal kunnskap og kultur.

Denne artikkelsamlinga er ei feiring av skilnader og fellesskap, av konstruktive konflikhtar og av mangfaldet i landet vårt, både når det gjeld kultur og næringsliv.

Eg vonar samlinga blir eit friskt bidrag til eit ordskifte om framtida til Noreg.

God lesnad!

... men at man noget vil

av Victor D. Norman

I 2003 var jeg med på å få vedtatt flytting av rundt 900 statlige høykompetanse arbeidsplasser ut av Oslo. Tallet var hverken imponerende eller skremmende høyt – det var ikke stort mer enn det antall nye arbeidsplasser staten oppretter i Oslo i løpet av et år.

Det imponerende ved saken var støynivået. Det var så høyt at de tre statsrådene som senere har hatt ansvaret for fornyelse av offentlig sektor, omhyggelig har unngått alt snakk om lokalisering.

Såkalt nasjonale medier, altså de fleste medier som holder til i Oslo, var mot flytting og stilte med begeistring opp som mikrofonstativ for hovedstaden og dens innbyggere. De fleste medier andre steder i landet var like sterke i sitt engasjement for flytting. Siden ingen av disse nådde frem nasjonalt, var det få i Oslo som la merke til det.

Hovedstaden et hinder?

Jeg gjenforteller historien fordi jeg har mistanke om at den er grunnen til at jeg er blitt bedt om å skrive en artikkel om motmakt og regional utvikling. Historien kan da også, i hvert fall på overflaten, tolkes som støtte

til forestillingen om at hovedstadsmakten er et hinder for regional utvikling andre steder i landet, og at det derfor trengs motmakt (og ifølge enkelte endog brutalitet) for å få til noe.

Det er allikevel grunn til å problematisere spørsmålet. Jeg kan illustrere det ved en annen historie som jeg også har vært så heldig å være delaktig i.

Ti år før tilsynssaken bodde jeg i Lillesand og jobbet ved det som den gang het Agder distriktshøgskole. Jeg ble da bedt om å være med i en gruppe som skulle komme med forslag til en felles handlingsplan for kommunene i Aust- og Vest-Agder med sikte på å få fart på Sørlandet. De andre i gruppen var Helge Røed, en hjemvendt samfunnsforsker (og sosialdemokrat) som nettopp hadde dokumentert at levekårene på Sørlandet langt fra var noen sommeridyll, Jon P. Knudsen, en statsviter som hadde jobbet med scenarioutvikling for

landsdelen og pekt på behovet for å skape et sammenhengende arbeidsmarked fra Arendal til Mandal (det han kalte Agderbyen), og Erling Valvik, rådmann i Kristiansand og sterk talsmann for å bruke kraftpengene i landsdelen til å skape et nytt næringsgrunnlag for Sørlandet.

Samling og makt i sør

Over hyggelige frokoster på Hotel Norge i Lillesand laget vi et forslag der det viktigste var at landsdelen måtte samles om tre hovedprioriteringer:

1. Å skape et felles arbeidsmarked ved å få bygget motorvei på E18 fra Kristiansand og østover.
2. Å utvikle høyskolene i de to fylkene til et sørlandsk universitet.
3. Å konvertere krafformuen som Agderkommunene eide, til utviklingskapital for kompetanse og kultur.

Rådene ble stort sett fulgt, og vel femten år senere er motorveien, universitetet, kompetansefondet og kulturstiftelsen alle realisert – uten kamp mot Oslo-makten og stort sett uten drahjelp fra sentrale myndigheter.

I ettertid har jeg stundom følt at jeg satt nærmere maktens sentrum over frokostene på Hotel Norge enn jeg gjorde ved regjeringsbordet i Oslo. Det er i hvert fall sikkert at de felles målene for Agder har hatt langt større betydning for Sørlandet enn flyttingen av Post- og teletilsynet til Lillesand.

Så er motmakt nødvendig? Svaret er ja, tja og nei, helt avhengig av hvordan spørsmålet konkretiseres, og hva man mener med motmakt.

Hvis man forutsetter at regional utvikling er avhengig av sentrale politiske beslutninger, og hvis man også forutsetter at disse beslutningene styres av de meninger som råder i hovedstaden, følger det med logisk nødvendighet at det er umulig å få til noe i resten av landet uten sterke regionale maktkorrektiver. Men er det slik?

Markedet viktigere

De aller fleste beslutninger som avgjør den regionale utviklingen i Norge fattes helt andre steder enn i regjeringen og på Stortinget. Vi finner to tredjedeler av verdiskapningen og arbeidsplassene i et næringsliv som først og fremst styres av markeder og konkurranse. Resten finnes i all hovedsak i en kommunesektor med betydelig selvstendighet og stor vilje til selv å prioritere.

Infrastruktur, forskning og høyere utdanning – som alle kan være avgjørende for regional utvikling – styres fortsatt av sentrale myndigheter, men også her er etter hvert mye av makten delegert.

Gjennom bompengoordninger kan lokale myndigheter få sine prosjekter realisert, gjennom offentlig og privat medfinansiering kan det utløses statlige midler til forskning og gjennom NOKUT-systemet er det ikke lenger politikerne som avgjør hvilke høyskoler som skal kunne kalle seg universitet.

Med dette mener jeg ikke å si at staten er maktesløs – langt derifra. Det jeg mener å si, er at regional utvikling i dag handler vel så mye om hva som skjer og gjøres lokalt, som om hva staten gjør. Selv uten aktiv støtte fra staten er det mulig å få til mye. Sørlandseksemplet illustrerer akkurat det poenget.

Samles ikke om lokal makt

I så fall er det ikke motmakt som er mangelen. Det det skorter på, er vilje til å bruke den makten man har lokalt. Mye av tragedien når det gjelder regional utvikling i Norge, ligger her.

Det er ikke Oslos skyld at Arendal og Kristiansand krangler om hvor fylkesmannen skal bo hvis Agder-fylkene slås sammen. Man kan ikke klandre hovedstaden for at Sogn og Fjordane har vært mer opptatt av å få ny vei til Oslo enn av å bli del av arbeidsmarkedene på Sunnmøre og rundt Bergen, og det er ingen sentralmakt som insisterer på at alle de 430 kommunene i Norge skal bestå som selvstendige enheter. Alt dette og mer til klarer

man utmerket godt på egen hånd.

Da er det kanskje ikke så rart at den regionale utviklingen stopper opp og unge mennesker i stadig større grad samles i Oslo-området.

Maktesløs distriktspolitikk

Ikke noe sted ser vi den manglende lokale viljen til å gjøre noe tydeligere enn i holdningen til distriktspolitikk. Det er jo ikke slik at Oslo-makten fører til at vi ikke har noen distriktspolitikk i Norge! Vi har mer distriktspolitikk per innbygger enn kanskje noe annet land i verden. Problemet er, som det blant annet er påpekt i utredningen om kompetansearbeidsplasser (NOU 2011:3), at det aller meste brukes på formål som gir liten regional utviklingseffekt per krone.

Distriktspolitikk i vid forstand handler først og fremst om å bevare bosettingen og bremse nedgangen i eksisterende virksomhet. Det kunne kanskje forsvares hvis det ikke var mulig å skape noe nytt i den delen av Norge som ikke ligger ved Oslofjorden. Det er imidlertid meningsløst når vi vet at man kunne fått til vekstkraftige regioner i hele landet om pengene hadde vært brukt på det i stedet.

Et retorisk spørsmål i denne forbindelse: Er det Oslo-makten som gjør at det meste av distriktspolitikken brukes på å bevare gammel virksomhet?

Trenger vi motmakt?

Selv om man måtte mene at statlig innsats allikevel er viktig, er det ikke sikkert at det er behov for motmakt – i hvert fall ikke av den typen mange forestiller seg. Det er sannsynlig at mange i Oslo har meninger som er farget av hvor de befinner seg. Men det er én gruppe som ikke tilhører den kategorien – medlemmene av Stortinget.

Da vi ønsket å flytte tilsyn ut av Oslo, var det én ting vi var nesten 100 prosent sikre på fra første stund. Det var at hvis vi klarte å lage en flyttepakke som tilgodeså alle deler av landet (bortsett fra Oslo), ville den bli vedtatt i Stortinget. Dette var basert på et enkelt

regnestykke. Vi talte opp antall representanter som ikke var fra Oslos nærområde, trakk fra representantene fra Frømskrittspartiet (som vi var redd for ville bli diktert) og kom frem til mer enn halvparten av representantene.

Problemet lå ikke der. Alle representanter leser sine lokalaviser like godt som de følger med i nasjonale medier, og de lytter mer til meningene på hjemstedet enn til meningene i Oslo. Det er ikke i Stortinget det eventuelt er mangel på motmakt.

Utfordringen var å få saken frem for Stortinget. Hindret var ikke regjeringen – den var like lyttende til hele landet som Stortinget – men embetsverket og interesseorganisasjonene. Begge er sterkt Oslo-dominert, og begge har betydelig makt i kraft av kontroll med prosessene frem mot regjerings- og stortingsbehandling.

Vår løsning, som mange har kritisert i ettertid, men som var en forutsetning for i det hele tatt å få til flyttingen, var å forenkle prosessene – ved å følge reglene til punkt og prikke overfor arbeidstagerorganisasjonene (men heller ikke mer) og ved å ekskludere embetsverket fra lokaliseringdiskusjonen.

Substansmakt og folkeopplysning

Ut fra dette er det ikke regional motmakt som er nødvendig. Det som mangler, er en styrking av politikkenes substansmakt overfor den prosessmakten som utøves av embetsverket og organisasjonene.¹

La meg til slutt formulere et annet spørsmål: Burde det være nødvendig med motmakt for å få til regional utvikling? Er det en interessemotsetning mellom Oslo og resten av landet som tilsier at det burde være meningsforskjeller?

Svaret er nok så sikkert nei. Flere studier, som er oppsummert og utdypet i den omtalte offentlige utredningen, viser at de samfunnsøkonomiske kostnadene ved en ubalansert regional utvikling i Norge lett kan bli store.

Marerittet er en utvikling der hovedtyngden av kompetansen og kompetanse-

arbeidsplassene blir samlet i Oslofjordområdet, med proletarisering og en høy andel yrkespassive i resten av landet. Det er ikke bare resten av landet som vil tape på det – skattebelastningen ved å finansiere en stor andel yrkespassive vil bli så høy at også Oslofjordområdet vil komme dårligere ut i et slikt scenario.

Regional utvikling er derfor ikke et nullsumspill der Vestlandets gevinst er Oslos tap og vice versa.

I så fall er det ikke motmakt vi trenger – det er folkeopplysning.

Victor D. Norman er professor ved Norges Handelshøyskole i Bergen og tidligere statsråd for Høyre.

¹ Noen har kalt vår fremgangsmåte brutal. Hvis det er brutalt å følge vedtatte og avtalte regler til punkt og prikke, men utover det la Stortinget veie tyngre enn interesseorganisasjoner og embetsverk, kan jeg godt leve med den merkelappen.

Bygg på tufta – ikkje i lufta

av Torgeir Straand

For at menneska skal kunne skape, må dei fyrst ape. Kven ein apar etter, er ikkje likegyldig. Gode ideal er ein føresetnad for positiv utvikling. Ein skal byggje på tufta – og ikkje i lufta.

Same kva for ei tuft me står på, er ei positiv kjensle for staden der me byggjer nødvendig for stadbunden næringsutvikling.

Identitet og tryggleik

Dei store skaparane drøymjer gjerne den store draumen i tidleg alder. I eit miljø med positiv grunntone, blir framoverretta tankar applauderte. Sjølv var eg så heldig å vekse opp i eit område der dei med høgast sosial status var opne for eventyr og nye impulsar. Frontfiguren var meisterspelemannen Jens Amundsen (f. 1921), to gonger noregsmeister på hardingfele. Han var den i grannelaget som hadde «kome lengst» nasjonalt. Når det kom framanfolk, møtte han dei med opne armar og entusiasme. Han lét seg begeistre av nye impulsar, fordi han stod fjellstøtt i eigen posisjon og tradisjon. Ja, for mange var han sjølv tradisjonen personleg. Jens stod på tufta og strekte seg i lufta.

Foreldra mine kom som innflyttarar til Bø. Eg skulle ønskje alle kunne få same mottaking som eg fekk. Der kunne dei integrering! Dei var stolte av den nedervde kunnskapen og dei gamle sogene. Definisjonen på eit lokalsamfunn som bryr seg, må vere at det er opne dører og opne armar der. Om foreldra ikkje er heime, kan ein komme heim i grannelaget.

Trygg og integrerande

I musikken ser ein ofte at dei som er sikre i eigen tradisjon, kan møte andre kulturar med eit ope sinn, for deretter å integrere det nye i eigen tradisjon. Den som står støtt på eiga stamme, slepp å vere uroleg for å dette ned. Dei kan bruke tida si på å sjå, verne om og ta imot andre. Å vere sikker på sitt eige er ein føresetnad for integrering. Usikkerheit skaper frykt.

– Stor arv det er for mannen av godfolk

å vere fødd, skreiv Vinje. Som spelemann med innflyttarbakgrunn, er eg sjølv eit døme på at miljøet kan vere vel så viktig som arven. Det var på grunn av det ivrige og omsorgsfulle grannelaget at eg starta med felespel.

Dei fyrste leveåra er avgjerande for utviklinga i eit menneskeliv. Innan idrett, musikk og dans gjeld det å starte tidleg for å nå langt. Det er god grunn til meine at det same gjeld næringsutvikling.

Kunnskap + bondevett = ny teknologi
Gorm Syversen på Kongsberg er ein av pionerane innanfor norsk satsing på undervass-teknologi, subsea-industrien. Heilt frå den fyrste subsea-satsinga på Kongsberg i 1974 har han vore sentral i fleire suksessrike bedrifter. Som administrerande direktør i ei Kongsberg-basert teknologibedrift fronta han mottoet «kunnskap + sunt bondevett = ny teknologi».

Suksesshistoria var mellom anna tufta på å kombinere høg utdanning med praktisk erfaring innan det mekaniske og elektriske fagområdet. Ved å trekkje til seg ingeniørar med landbruksbakgrunn kunne ein sikre seg visse haldningar til arbeidet. For å kunne hauste må ein så. Dersom ein traktorreiskap går sund midt i våronna, må operatøren sjølv løyse den tekniske utfordringa. Ein åtte-til-fire-filosofi vil kunne øydeleggje heile driftsgrunnlaget! «On time delivery» er barnelærdom på ein gard, ved sida av å kjenne til dei grunnleggjande tekniske prinsippa og ha driftsansvar.

Langsiktig rekrutteringsarbeid er ein føresetnad for utvikling. Dei som voks opp i eit bygdemiljø for ein generasjon sidan, fekk naturleg nok rollemodellar frå det praktiske arbeidslivet. Dersom ein for fyrste gong får delta i, og sjå, praktisk arbeid etter avslutta utdanning, ligg tjue år etter dei som fekk det inn med morsmjølka.

Læring og leik

Det samfunnet som har laga barnehagar for at dei vaksne skal arbeide meir, har teke vekk arbeidslæring som del av barneleiken. Skal

Noreg framleis vere leiande innan ny teknologi, må det praktiske arbeidsidealet inn i barnehagen. Å leike at ein sit ved ein kontor-PC, gir mindre praktisk retta teknisk erfaring enn til dømes å snike leikestove. Tvungsdeltaking i skjorteregimet i barnehagane og skulane våre vil kunne lamme framtidig industriutvikling.

Som nyutdanna ingeniør hadde eg gleder av å vere med den legendariske konstruktøren Knut Rostad da han skulle presentere si løysing på korleis ein tolv mil lang sjøkabel frå land kunne koplust til Ormen Lange-feltet. Natta i førevegen hadde Knut stått i verkstaden sin og laga ein prototyp til presentasjonen. Simuleringane og 3D-modellane hans var imponerende, men det var dei fysiske modellane – til å ta og kjenne på – som overtydde kundane frå FMC og StatoilHydro: «Ja, du veit, du kan sjå fine bilde i eit blad, men ingenting er som hardware», kommenterte ingeniøren til ståande applaus.

Knut var eit framifrå døme på at kunnskap og sunt bondevett kan skape ny teknologi. Han var handplukka av Gorm Syversen til å bli teknisk spydspiss. Med solid landbrukserfaring, teknisk utdanning og konstruktørfaring frå Kongsberg Våpenfabrikk.

Stadbunden, men universell utdanning
For å ta dei rette avgjerslene treng me kunnskap. Bø er døme på ei skulebygd. Frå dei eldste tider skjedde opplæringa utanboks frå generasjon til generasjon. Bokleg lærdom blei etter kvart eit krav. Skulevesenet tok sakte, men sikkert form i Bø. Realskulen kom på plass i 1923. Skulen blei springbrett til høgare utdanning for mange telemarkingar. Etter krigen kom landsgymnaset, det kulturelle senteret i bygda, det hørde Bø til, og dit sende gjerne diplomatar ungane sine, fordi skulen var kjend for svært gode resultat.

I 1970 vedtok Stortinget å bygge Distrikthøgskulen i Bø. Venstremannen og bøheringen Hallvard Eika sat på denne tida i regjeringa. Han hadde rot i bygdekultur og målsak. Om nokon skulle forveksle den trauste

bondetradisjonalismen med noko konservativt, viser historia det motsette: Ny framgang og utvikling på gammal grunn.

Arven forpliktar også i dag. Historisk viser det seg at utdanningsinstitusjonar er med på å vidareutvikle det lokale næringsgrunnlaget og andre stadbundne ressursar. Det er ei nasjonal offentleg oppgåve å leggje utdanningane der dei høyrer heime. Synergjar mellom region og regionale utdanningar vil seie at éin pluss éin blir meir enn to.

Kongsberg har systematisk satsa på utdanning sidan landets fyrste tekniske utdanning på 1600-talet i tilknytning til gruvedrifta. Da landet etter 1814 trong eit eige forsvar, gjorde mellom anna det allmenntekniske utdanningsnivået på staden at omstilling til våpenproduksjon var mogleg. I dag er utdanninga på Kongsberg mellom anna tilpassa behov i oljebransjen.

Dei varige ressursane

Lokal utvikling er også avhengig av lokal og medveten handsaming av matjord og vasskraft. Å utnytte og forvalte naturressursane er eit ideal i landbruket. At ein svært liten del av dei som bur i landet har liten eller ingen kontakt med primærnæringane, er ein risiko for den politiske styringa. Sidan jordvernet i stadig større grad blir handtert – eller ikkje handtert – lokalt, brukar eg heimbygda mi, Bø, som døme.

Bøheringane byggjer ned meir og meir god matjord. Bø har lange tradisjonar for å nytte ny teknologi i næringsføremål. Alt i folkevandringstida pløgde dei med veltefjøl, dokumenterte eit arkeologisk funn i 1950. Det er det eldste funnet i Skandinavia som viser at det er brukt ein verkeleg plog.

Grunnprinsippa for å foredle maten er dei same i dag som den gong. I jordbruket ser ein at det er resultatet som tel. Med det følgjer kunnskap om forureining, reiskapar og grunnleggjande forståing av naturen. Samspel mellom menneske og natur. Det som heiter økologi.

Kvifor skrive om gammalt jordbruk når det

dreiar seg om regional makt og motmakt? Er me her i dette landet klar over kor stor del av Noreg som er dyrka?

Norsk institutt for skog og landskap opplyser at det er om lag tre prosent av Noregs areal. Ved behov kan dette arealet fordoblast. Da vil i så fall verdifull skog, utmark og våtmark gå tapt. Dette vil gjere kraftig innhogg i artsmangfaldet.

Der er altså ein svært liten del av landet som lèt seg dyrke. FN har som målsetjing at eit land bør vere sjølvforsynt med mat. I dag er Noreg veldig langt unna dette målet. Me har militært forsvar, men må basere oss på andre for å ete oss mette i ein krisesituasjon.

I 1940–1945 såg me effekten av sjølvbergingssamfunnet. Ola Normann hadde sørgd for å ha ei mengd oppegåande gardsbruk. Folk flest kunne dyrke jorda og halde dyr. Maten var kortreist, så mange vegar måtte stengjast for å stoppe all forsyning. Vår eiga historie, og ferske fjernsynsinnslag, viser kva matmangel og blokadar kan føre til. Tør me la vere å ta vare på matjorda?

La oss glede oss over det me har. Utan kultur å forsvare, treng me ikkje eit militært forsvar, sa forsvarsministeren ved framlegginga av stortingsmelding nr. 83. La oss byggje vidare. La oss utvikle, slik at me i framtida kan gi bygda, byen og landet vidare i betre stand enn da me overtok.

Ei langsiktig satsing på kunnskap i kombinasjon med praktisk «hands-on» gir eit samfunn som kan byggje på tufta, ikkje i lufta. Ein må fyrst ape for å skape.

Kunnskap + sunt bondevett = ny teknologi og entusiasme på staden!

Torgeir Straand spēlemann, bonde og ingeniør frå Bø i Telemark. Dagleg leiar Ble Engineering AS på Kongsberg. Han driv garden Brukås i Bø og har grunnlagt Til Telemark AS, som leverer underhaldning, kunst og kultur.

Knølingdølen

LØRDAG 26. MAI 2011. LØSSALG KR. 19,90.-

VÆR & VIND: STORT SEFT FLOTTE FJØSFORHOLD - ANSV. REDAKTØR: BENDIK KALTENBØRN

POTETRAS
PÅ E6 DÅRLIG
STEMNING.

ANNONSE:

I ÅR SKAL DET VÆRE
FJØSKORT

**GLAD LAKS BLIR TIL
RÅTT LURERI I OSLO**

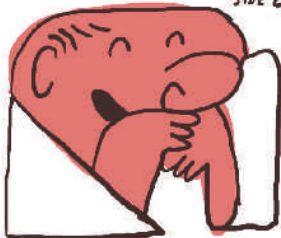
"DE GIDDER IKKE EN GANG Å KOKE MATEN!" SIDE 3-7

RÅFREKT: DEN FLOTTE NORSKE LAKSEM LIGGER RÅ PÅ EN SKAMMELIG MADRASS AV RIS! VANLIG I KVIA, HEVDES DET...

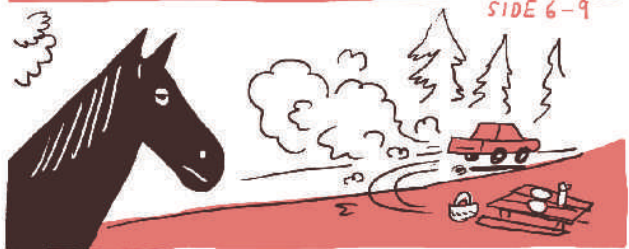
MÅTTE LE

SIDE 2

VETTSKREMT AV HEST

SIDE 6-9

DEN OSLOREGISTRERTE BILEN FIKK FART PÅ SEGETTER ET LITE VRINSK UNDER RASTEN.

Det er ingen laksemerder i Oslo

av Aino Olaisen

Distriktene skaper store verdier. Vi som bor der, ser store muligheter. Da må 12 daglige trailerlass med fersk laks, til en årlig verdi av over en milliard kroner, telle med når lønnsomheten i samferdselsinvesteringer beregnes.

Da kommunal- og regionalministeren arrangerte sine møter i 2010 for å diskutere makt og motmakt, deltok jeg i Nordland. Ståstedet mitt i debatten om motmakt og regional utvikling er Lovund, ei lita øy på Helgelandskysten, omtrent to timer fra Sandnessjøen. Ettersom jeg er næringsaktør og eier av et mellomstort lakseoppdrettsselskap, er samfunnsutvikling en sentral del av arbeidsfeltet mitt.

Optimisme i havgapet

Fra å være ei øy med stor fraflytting på 70-tallet, er øya i dag preget av optimisme. Hovedårsaken er lakseoppdrett og sterk tro på at penger tjent i distriktet skal reinvesteres der de er tjent.

Jeg tror oppdrettsnæringen har hatt større ringvirkninger for KystNorge enn folk flest er klar over. Bedriften vår kan by på spennende

arbeidsoppgaver i en framtidsrettet næring. Derfor er det ukomplisert å rekruttere kompetent arbeidskraft til Lovund.

Det bor i dag 422 mennesker på Lovund, nesten dobbelt så mange som for 20 år siden. Boligprisene stiger, og skolen skal bygges ut. En ny barnehage med fire avdelinger ble nylig oppført. Det er ikke rart Lovund ofte trekkes fram som et godt eksempel på distriktsutvikling.

Og Lovund er et godt eksempel. Men de som står bak utviklingen har ikke gjort det alene. Det offentlige har bidratt med blant annet havneutbygging, ny barnehage og skole.

Til gjengjeld tilførte hjørnesteinsbedriften nærmere 250 millioner kroner i skatter og avgifter til AS Norge i 2009. I 2010 omsatte denne hjørnesteinsbedriften for 1,1 milliarder kroner. Kysten bidrar til storsamfunnet. Bare på Lovund er verdiskapingen per person, barn og eldre inkludert, på 1,4 millioner kroner.

Negativ oppmerksomhet

Langs kysten er det en rekke eksempler på bedrifter og lokalsamfunn som kjemper for sin eksistens. Disse samfunnene er gjerne små og marginale, og konkurrerer med byene om ungdommen og arbeidskrafta.

Men dette er ikke hele bildet. I en samfunnsdebatt om Distrikts-Norge som i for stor grad styres fra Oslo, blir det ensidig oppmerksomhet om det som er negativt. Ofte blir vi øyværinger og distriktsboere framstilt som litt «akterutseilte» og lite moderne. Mange av fjernsynsprogrammene som lages, handler om å redde bygda. En vinkling som innebærer at bygda er forlapt, er skadelig for oss som bor her. Det frister ikke ungdom til å bosette seg her.

Vi trenger heller oppmerksomhet om det som fungerer. Langs kysten og i distriktene bor det inspirerte og oppegående mennesker. De har valgt bosted ut fra verdier og muligheter. I stedet for å bo i en liten toromsleilighet til to millioner kroner i byen, kan vi bo på 250 kvadratmeter på bygda til samme pris. Kort vei til barnehage og skole gjør at vi slipper en masete hverdag med kjøring, henting og levering av unger.

Det serveres også fortreffelig mat og kaffe her, og som deltakere i informasjonssamfunnet har beboerne i distriktene akkurat samme mulighet til å oppdatere seg som folk andre steder i verden. I tillegg opplever vi det som givende å delta i utviklingen av lokalsamfunnet vårt.

Produktiv kyst

Som nasjon er Norge avhengig av mennesker for å videreutvikle sine naturgitte fortrinn, enten det er langs kysten eller i indre strøk. Den norske kysten er en av verdens mest produktive. Fiske, oppdrett, olje og reiseliv er både tradisjonsrike og nye næringer. De er basert på gode naturgitte fortrinn. For oppdrett er det ganske enkelt: For å drive en bedrift i en slik næring, må man ha sjø i nærheten. Da kommer vi ikke utenom å drive i

distriktet. Laksen kan ikke oppdrettes innerst i Oslofjorden.

Langs kysten fins det en rekke selskap som bidrar i stort monn til storsamfunnet. Skatter og gebyrer gir direkte penger til statskassen, og virksomheten gir ringvirkninger i lokalsamfunn. Noen eiere, spesielt lokale, fører mye tilbake til lokalsamfunnet de opererer i. Slike selskap er det viktig å ta vare på. Det er ikke selvsagt at børnsnoterte selskap, som måles og rapporterer på kvartalsbasis, legger til rette for den utviklingen distriktene trenger.

Det å bygge opp et lokalsamfunn er ikke gjort over natten. Det krever langsiktig innsats. Vi kan aldri lene oss tilbake og være fornøye. En næringsaktør må ha eiere i ryggen som lever og ånder for lokalsamfunnet, og som ikke lar seg blende av kortsiktig gevinst.

Langsiktig tenking

Næringsaktører og innbyggere i distriktene vil fortsatt vise samfunnsansvar og bidra til samfunnsbyggingen. Vi skal utvikle bedriftene videre, vi skal tenke bærekraft, og vi skal legge til rette for den gode bygda.

Men vi trenger også myndigheter som tenker langsiktig. Vi trenger politikere som ser flere generasjoner framover. Politikere som ser at Norge må leve av annet enn olje og renter fra oljefondet, og som forstår at det må legges til rette for framtidig verdiskaping nå.

Det betyr først og fremst en infrastruktur som gjør det levelig for distriktene. Vi trenger raske ferger som kan levere ferske produkter til markedene raskt og effektivt. Vi trenger en skikkelig firefelts motorvei fra Oslo til Kirkenes. Dagens hullete og farlige veistrøpe er under enhver kritikk. Vi trenger barnehager, skoler, fritidstilbud og gode omsorgstilbud for eldre, også i distriktet.

Til gjengjeld leverer lokalsamfunnene resultater til storsamfunnet, både i form av eksportinntekter og som verdiskaping.

Lønnsomme investeringer

Da kommunal- og regionalministeren reiste

rundt i Norge og ville snakke med oss om regional utvikling, hadde jeg en bønn til henne: Hva med å inkludere verdiskaping som kriterium for vurdering av kommunikasjonsmidler?

Når midler til samferdselsinvesteringer vurderes i dag, understrekes det i mange rapporter – de er gjerne skrevet i Oslo – at kommunikasjonsmidler skal kunne brukes av flest mulig. Med en slik holdning vil distriktene bestandig tape!

Skal ikke den daglige transporten av 12 trailerlass med fersk laks til en verdi av 1,1 milliarder kroner i året foregå på en moderne og samfunnsøkonomisk måte?

Det er god og langsiktig økonomi å legge til rette for lønnsomme og framtidsrettede distriktsnæringer. Skal disse næringene blomstre og hente ut sitt potensial, må menneskene ønske å være her. Da er moderne kommunikasjon det viktigste storsamfunnet kan bidra med.

*Aino Olaisen er bedriftseier og
fiskeoppdretter på Lovund i Nordland.*

Nordmakt

av Bente Aasjord

Skal nordområdepolitikken bli meningsfylt, må vi diskutere maktforhold og holdninger.

Å belyse spørsmål om makt er en nødvendig øvelse i ethvert demokrati. Visst fikk kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete både oppmerksomhet og kjeft for at hun arrangerte «motmaktmøter» rundt om i Norge. Det var uvant – og kanskje spesielt for Oslo-politikere på Stortinget og i byrådet – at regjeringen satte «oslomakta» så direkte på dagsordenen. Alle som bor utenfor Oslo, vet at Oslo har en betydelig definisjonsmakt til å sette en nasjonal dagsorden. Det styrer den kollektive oppfattelsen av hva som er legitime saker og aktører for hele Norge, ikke bare innen politikk, men også kulturelt og intellektuelt. Dette er et hovedstadsfenomen, ikke et Oslo-fenomen.

Motmakt for snevert

I motsetning til den gamle statsviteren Stein Rokkan, vil jeg ikke bruke sentrum-periferi som maktakse. Sentrum-periferi er en annen dimensjon, som varierer med tema og stæsted.

Selv om fisk og olje er svært viktige næringer i Norge, vil ingen definere Oslo som fiskeri- eller oljeby. Oslo er først og fremst en hovedstad, rikelig forsynt med statlige ressurser og institusjoner. Det er mange grunner til å sette hovedstads makt under lupen. Blant disse er hensynet til nasjonal dannelse og kunnskapsutvikling. Jeg vil bruke nordområdepolitikken som eksempel. Og fordi nordområdepolitikk er et internasjonalt og ikke et distriktpolitisk anliggende, blir «motmakt» for snevert som maktbegrep. Jeg kaller det heller «nordmakt».

Sett fra Oslo framstår Nord-Norge som griskrendt og øde. Sett fra Nunavut i Canada er Nord-Norge et av de aller tetteste befolkede områdene i det sirkumpolare nord. Nord-Norges landareal tilsvarer ca. fem prosent av Nunavut. I Nunavut bor det 30 000 mennesker. Nord-Norge huser nesten en halv million, spredt over hele landsdelen. «Where you stand depends on where you sit», er et kjent sitat som Jonas Gahr Støre ofte bruker i sine taler om

nordområdene. Det gjør han rett i.

At Nord-Norge er et av de tettest bebodde områdene i det sirkumpolare nord, stiller helt spesielle krav til den norske nordområdepolitikken. Det innebærer ikke bare at den menneskelige dimensjonen må løftes opp og fram, men også at maktforhold må diskuteres.

«Krefier i nord må være den drivende og førende part», sa Jonas Gahr Støre i en tale i Tromsø den 29. april 2010. Mente han at det er slik? Eller var det et uttrykk for at regjeringen er oppmerksom på at nordområdepolitikken er toppstyrt?

Hva slags begreper?

Den nasjonale offentlighetens syn på nordområdene formes gjennom sett av begreper. De etablerer bilder og forestillinger om hva nordområdene er, og hvem som er de primære interessentene. «Geopolitisk arena», «energi-provins», «villmark» og «vitenskapelig referanseramme», er hyppig brukte begreper om nordområdene.

For det første har denne begrepsverdenen bidratt til massiv forgubbing av nordområdefeltet. Ingen som frekventerer nordområdekonsferansene, kan unnlate å se det: *It's raining men!*

For det andre er dette språket unnfanget utenfor Nord-Norge. Det gjør nordområdene til et objekt – som kan utnyttes, forskes på, vernes, forsvareres og beskrives. Utenfra. Ingen av begrepene betoner at nordområdene er en moderne sivilisasjon med lange historiske røtter. I Steigen, for eksempel, der jeg holder til og utvikler nordområdeanalyser, har det bodd folk i 11 000 år.

Regjeringen har gjort kunnskap til navet i nordområdesatsingen og har som ambisjon at norsk nordområdekunnskap skal bli ledende internasjonalt. Med en årlig nordområdeportefølje på godt over 600 millioner (2009) spiller Norges forskningsråd en viktig rolle for å nå dette målet. Hva som utpekes som relevante forskningstemaer, styrer også hva som blir viktige temaer i nordområdepolitikken. Det

er dette som gjør kunnskap til nav.

Folk og samfunn kan ikke sies å ha fått noen framskutt rolle i det nordområde-strategiske kunnskapsnavet. I 2009 ble knappe åtte prosent av Forskningsrådets nordområdeportefølje brukt på livsvilkår i nord. Petroleumsforskning fikk tre-fire ganger mer. Det har skapt debatt i nord, og derfor var jeg spent på Forskningsrådets utkast til ny nordområde-strategi, da den var på høring i vår.

Strategien sier ingenting om temamessig fordeling, men peker ut seks prioriterte satsingsområder som er nærmere beskrevet. «Samfunnsutvikling i nordområdene» er ett av dem. Det er overraskende lesning. Ikke minst analysene og språkbruken. Punktet om samfunnsutvikling innledes slik: «*Levende samfunn er viktig for norsk suverenitetshevdelse i nord, også utenom Svalbard.*»

Forskningsrådet begynner altså med å definere levende samfunn – og dermed folk – som et strategisk og utenrikspolitisk instrument. Er det derfor vi bor i nord? Er det kaldkrigsretorikk som skal få kvinner til å bli – og høyt utdannet nordnorsk ungdom til å strømme nordover? Skal nasjonalfølelse pirre oss til bolyst?

Neste setning er som klippet ut av biskop Eivind Berggravs bok *Spenningsens land fra 1937: «Landsdelens naturgitte forhold med rike naturressurser, vekslingen mellom lys og mørketid, og en for store deler uberørt natur legger rammene rundt samfunnsutviklingen.»*

Reproduserer villmarksmyten

Hvordan mener Forskningsrådet at mørketid og midnattssol preger samfunnsutviklingen i nord? Vi har både elektrisk lys og rullegardiner. Villmarksmyten om Nord-Norge er seiglivet, og den har tydeligvis slått rot i Forskningsrådet også. Men altså: Nord-Norge er ingen uberørt villmark! Det aller meste av arealer på land og hav er i bruk og har vært det i mange generasjoner. Nettopp derfor oppstår det konflikter når nye ressursbaserte industriaktører gjør sin inntreden.

Så en passasje om hovedstadens raushet:
«På alle disse stedene skal folk gis muligheter, ikke bare for dekning av basale behov, men også for menneskelig vekst og utvikling av et sosialt liv.» Vi omtales som barn, som skal få muligheter til dekning av basale behov. Pluss litt godter på lørdag. Ville Forskningsrådet ordlagt seg slik om infrastruktur og offentlige tjenester innbyggere i Oslo nyter godt av?

De tre setningene jeg her har referert avslører forestillinger og myter om nord og befolkningen som lever her. Forskningsrådet er ikke alene om å fremme slikt tankegods. Jeg kunne referert en haug andre. Men at Forskningsrådet gjør det, sier noe om hvor dypt forestillingene sitter. Forskningsrådet er jo nåløyet som skal sikre at norsk nordområdekunnskap skal bli verdensledende. I dette tilfellet reproducerer og institusjonaliserer Forskningsrådet myter og kolonialt tankegods om nordområdene. Dette fremmer slett ikke Nord-Norges posisjon til å *«være den drivende og førende part»*.

Med andre ord er det på høy tid å styrke bevilgningene til samfunnsfaglig kunnskapsutvikling om nordområdene. «Makt, interesser og aktører» er et av de temaene Forskningsrådet tar opp i sin strategi for samfunnsutvikling i nord.

Samfunnsfaglige kunnskapsmiljøer i Nord-Norge bør snarest utarbeide en projektskisse. Med den kan de søke Forskningsrådet om støtte til et prosjekt som utvikler metoder for å avkolonisere hovedstadens forestillinger og språk om nordområdene og oss som er her.

Kunnskap er makt.

Bente Aasjord er statsviter og skribent, bosatt i Steigen.

Den rikaste delen av verdas rikaste land

av Helge Andre Njåstad

Eg er så heldig å få lov til å vere ordførar i Austevoll kommune. Målt i verdiskaping kan kommunen seiast å vere den rikaste delen av den rikaste landsdelen i verdas rikaste land.

Kommunen består av 667 øyar, holmar og skjer og ligg sørvest for Bergen som ein eigen øykommune utan fastlandssamband til nokon av nabokommunane. Det gjer oss til den største kommunen i landet som ikkje er knytt saman med nokon av naboane.

Austevoll ligg heilt ute i havgapet og skjermar skipsleia mellom Haugesund og Bergen. Kommunen har dei siste 30 åra vore gjennom eit stort brubyggingseventyr som gjer at 98 prosent av innbyggjarane no har ferjefritt samband med kvarandre.

Verdiskaping i havgapet

Fiskeri er det viktigaste i næringsgrunnlaget vårt og har i alle tider gitt austevollingane mat og arbeid og dei siste åra også rikdom og kapital. Overskotet har ikkje vore nytta på luksus, men på å skape nye arbeidsplassar innanfor fiskeri, havbruk og offshorereiarlag. Det

gjer oss til den største maritime kommunen i Noreg, med over 100 båtar heimehøyrande i kommunen.

Sidan Austevoll ikkje er eigen by, står det «Bergen» i hekken på båtane. Båtane våre gjer dermed Bergen til den største heimehamna i Noreg. Hadde Austevoll blitt by og flagga båtane heim frå Bergen, ja, då hadde Oslo gått forbi Bergen og blitt størst. Me er så vestlandspatriotiske at me ikkje unner Oslo den statusen.

Frustrasjon mot havgapet

Oslo er nemleg blitt adressaten for all frustrasjonen vår. Det er ikkje sjeldan det har vore sagt frå talarstolen i kommunestyret i Austevoll at Oslo har skylda. Stundom, eller rettare sagt ganske ofte, også frå plassen til møteleiaren. La meg få lov til å forklare dette.

Det er for så vidt ikkje Oslo som hovudstad og innbyggjarane der me føler behandlar

oss urettferdig eller avgrensar mulegheitene våre til å vidareutvikle oss på desse øyane. Det er meir det fenomenet at likemennene våre med distriktsdialekt endrar totalt syn på saker og ting når dei har vore lenge nok på Løvebakken eller i regjeringskontora i Grubbe-gata eller Åkersgata.

Dei utarbeider og vedtar lovar som ikkje passar til forholda der me lever, lagar inntektssystem som berre to forstår, og generelt meiner dei at detaljstyring frå hovudstaden er det beste.

La inntektene bli lokalt

Når me er den rikaste delen av verdas rikaste land, skulle ein kanskje tru at ein del av desse inntektene blei att lokalt. Slik er det ikkje.

Ein representant i kommunestyret vårt sa ein gong at me sender skattepengane til Oslo med trailer og får delen vår tilbake med brevdue. Slik kjenner me det også når me ser verdiane frå havbruk og fiskeri bli ilandførte rett framfor kommunehuset og deretter pumpa inn i fiskeindustrien, som foredlar, fryser og sender av gårde middagar til heile verda. Med andre ord, verdiskaping.

Overskottet frå selskapet går rett til Oslo, utan at kommunen ser det eingong. Inntektene frå innbyggjarane får me rett nok til kommunen, men med det merkelege systemet at for kvar krone millionærene våre bidreg med, går 60 øre til skattesvake kommunar.

Altså skattar millionærene i Austevoll meir til andre kommunar enn til den dei lever i.

Eg har meir tru på ei kopling mellom lokal verdiskaping og lokale inntekter. Det hadde gjort noko med skattemoralen i landet om dei som skapte verdiane, såg at pengane gjekk til å skape gode velferdstenester i nærmiljøet. Alt treng nemleg ikkje gå innom hovudstaden for å bli omfordelt.

Feil å halde ut?

Me har tydelegvis feil ressurs i kommunen, har eg funne ut. Ressursen er innbyggjarar som har halde ut i fiskerinæringa i generasjonar.

Med blod, sveitte og tårer. Med båtar som aldri kom heim. Med uvær. Alt for å skaffe mat på bordet, arbeid og tryggleik.

Resultatet har vore langt viktigare for nasjonen. Denne innsatsen sikra Noreg historiske rettar som nasjonen nyt godt av no og vil nyte godt av i framtida.

Men om kommunen ynskjer å bli rik, er desse heltane feil type ressurs. Hadde ressursen vore ein foss i røyv, ville kommunen blitt søkkrik. Det hadde me også blitt om det var eit oljeanlegg på land. Men fiskeri og havbruk bidrar mest til Oslo og Finansdepartementet.

Strandsone eller tilgang til havet?

Trass i systemet held me fram med å utvikle oss og skape verdjar, slik me alltid har gjort. Det nye no er at plan- og bygningsloven og noko som heiter byggjeforbod i 100-metersbeltet er vedteke i Stortinget. Korleis kan Austevoll, som har sjø på alle kantar og alltid har skapt verdjar med utgangspunkt i sjøkanten, stille seg til eit slikt system? Skal ikkje borna våre få tilgang til sjø lenger – slik at dei kan lære seg å ro, lære seg sjømannskap og få interesse for næringar som nasjonen treng? Skal ikkje planutvalet vårt lenger få lov til å seie ja til ein nystifta familie som ynskjer å bygge seg eit naust utan at regjeringa sin mann i fylket – fylkesmannen – skal ha innvendingar ned til minste detalj?

Er det rart at me er rasande på Oslo når dei utstyrer såkalla ansiktslause byråkratar med vide fullmakter for å avgrense lokalt sjølvstyre i arealsaker? Det verkar nesten som dei ikkje stoler på at lokale folkevalde er i stand til å gjere fornuftige val i sin eigen kommune.

Det fine med demokratiet er at innbyggjarane kan skifte ut lokalpolitikarar som ikkje gjer som dei bør. Miljøvernaveidinga hjå fylkesmannen kan me derimot ikkje skifte ut.

Meir sjølvstyre

Kommunal- og regionalministeren skal ha ros for å setje dette på dagsordenen, sjølv om ho gjennom utspelet har terga på seg lokalpolitikarar i Oslo. Me er ikkje opptatt av å

krangle med oslopolitikarane. Derimot er me kritiske til regjeringa og Stortinget, som representantar for det offisielle Noreg. Dei likar å bestemme og fordele alt frå Oslo – og dei vil ikkje stole på nokon andre. Difor ber lokalpolitikarar frå alle parti om meir lokalt sjølvstyre.

Me håpar at slike debattar kan bidra til meir lokalt armslag.

I 2037 markerer me 200 år for formannskapslovane og det lokale sjølvstyret. Er det ikkje no på høg tid å la det lokale sjølvstyret få utfalde seg?

Eg trur eg har mange med meg når eg ynskjer å få behalde meir av lokal verdiskaping lokalt, og få ta fleire avgjerder lokalt om utvikling av lokalsamfunna.

Då sikrar me den utviklinga som landet treng, og som er ynskjeleg.

*Helge Andre Njåstad er ordførar (FrP)
i Austevoll kommune i Hordaland.*

HOVEDSTADEN

FREDAG 2. JUNI 2011 • BETALES MED KORT. UKE ØRTEN ÅRSANG NOEN OG FØRR. ANS. REDAKTØR: BENEDIK KALTENBORN

KOMMENTAR: LITE IKKE KULT MED SKULPTURPARK FOR NAKNE DAMER, DA!

KUL TRENDANALYTIKER MED KLAR TALE TIL NORSKE BØNDER:

LANDBRUK ER BARE *SO* LAST YEAR

- UORIGINALT OG DIRTY!

HALLO LIKSOM! - JEG FATTER IKKE ÅSSEN DET ER MULIG Å STYRE MED FJØS I ÅR 2011, DET ER JO HELT PÅ TRYNET!

Latte Kick!

VISSTNOK KULT:

PISTASJE-IS ER BLITT EN KJEMPESNAKKIS OG ANTAS Å VÆRE SVÆRT INN.

- NORSK HOVEDSTAD PÅ FIRE BOKSTAVER?
- HAKKE PEJLING!

SJOKKAVSLØRING: MELK KOMMER FRA

KUA!

Dialog med framtida

av Maren Kavli

Regional utvikling dreier seg også om hva ungdom ønsker seg, og hva som skal til for å få dem til å flytte tilbake til hjembygda etter endt utdanning.

Derfor er det avgjørende å høre på ungdommen. De er framtida, så hvorfor skal de ikke bli hørt? Hvorfor skal de ikke bli fortalt at deres stemme er viktig?

Mange unge mennesker ser ikke poenget med å ta turen til valglokalet og legge stemmeseddelen i urna på valgdagen. De sitter godt i sofaen og tenker at makta uansett ligger i Oslo. Hva har politikk med meg å gjøre? spør de kanskje. De vil sitte i sofaen også om 20 år hvis makta fortsatt er like langt unna hverdagen og lokalsamfunnet.

Lokal makt, lokale muligheter

Derfor må lokalsamfunn og regioner få mer makt. Hva skal de bruke denne makta til? Jo, blant annet til å sikre ungdom mulighet til å få en jobb i hjembygda etter endt utdanning, mulighet til å finne et rimelig husvære til en nyetablert familie og mulighet til å delta i og påvirket det som skjer i lokalsamfunnet.

Utfordringen er velkjent. Det er større mulighet for å finne jobb i og rundt de store byene enn i Distrikts-Norge. På mindre steder sitter de fleste trygt i stillingen sin fram til de blir pensjonert. Bedre blir det ikke av at det er få stillinger i utgangspunktet.

Hva er løsningen? Selvsagt flere arbeidsplasser. Et av virkemidlene er å satse på entreprenørskap i skolen. Det øker muligheten for at ungdommen etter endt utdanning vil skape sin egen arbeidsplass.

I Nord-Trøndelag har prosjektet «Ung tiltakslyst» vært viktig for ungdom med skapertrang. Der kan ungdom søke om penger til å selge popkorn på bygdekioen, starte en stylingbutikk for biler eller produsere flip'n'rail til snowboard og skateboard. Det er få begrensninger på hva som kan få støtte. Det avgjørende er at man har en idé om å starte en bedrift av og for ungdom.

Det er mange suksesshistorier i kjølvannet

av «Ung til takslyst». Flere fylker burde lære av Nord-Trøndelag.

Bygdedyret knurrer

Vi som er glad i bygda, skal være ærlige nok til å innrømme at bygdedyret reiser bust og knurrer litt for ofte. Det hindrer at nye mennesker får utfolde seg, og det bidrar til forestillingen om trangsynte bygdesamfunn.

Tilhørighet til bygda er ikke en selvfølge for dagens ungdom. Det skal ikke mye til for å skulle seg ut og føle seg utenfor. Homofile vil dra til storbyene. De som blir mobbet vil dra til storbyene. Mange innvandrere vil reise til storbyene.

I storbyen er det akseptabelt å være «annerledes», fordommene er færre, menneskene flere og mangfoldet større. I ei lita bygd er det lettere å se hvem som skiller seg ut. De mest konvensjonelle, de som ikke tenker lenger enn til nesa, liker ikke alltid det som er annerledes.

I Nord-Trøndelag sa ungdommen selv fra om at de ville ha et prosjekt om toleranse og mangfold. Prosjektet ble beskrevet slik: *«Et Nord-Trøndelag hvor folk vendsetter menneskelig utfoldelse og mangfold som utgangspunkt for trygghet, trivsel og utvikling. Folk i Nord-Trøndelag takler og kommer nærmere mennesker de oppfatter som annerledes fra seg selv.»*

Toleranse i Trøndelag

Fylkeskommunen tok meldingen og opprettet et prosjekt som het Toleranse Nord-Trøndelag. Styret i Toleranse NT bestod av ungdommer. De delte ut penger til arrangementer og tiltak som bidro til at Nord-Trøndelag ble et mer mangfoldig fylke. Elevråd, ungdomsråd og ulike andre grupper søkte.

På Inderøy videregående skole var det et prosjekt som gikk over nesten et helt skoleår. Andreklassingene på barne- og ungdomsarbeiderlinja samarbeidet med et band i tredje-klassen på musikklinja. Bandet het «Odd Arnes» og spilte alt fra DDE og Åge Aleksandersen til svensktoppar. Funksjonshemmede fra hele Nord-Trøndelag ble invitert til danse-

kveld en gang i måneden.

For at disse kveldene skulle føre til toleranse og mangfold, ble det også invitert elever som før ikke hadde hatt særlig kontakt med funksjonshemmede mennesker. Nå fikk de muligheten til å bli kjent med personer som hadde andre utfordringer enn dem selv.

Toleranse NT støttet også den kulturelle skolesekken da de skulle ha med homofile Håvard Kalseth i «Trønderbrura – The Håvard Kalseth show». Håvard Kalseth har vokst opp som homofil på Inderøya. Han driver med dragshow, og «Trønderbrura» er et show om oppveksten som homofil.

Showet ble vist for 4500 elever i den videregående skolen, og det ble fulgt opp med et faglig opplegg om det å bli tolerant og fordomsfri og reflektere over egen identitet.

Toleranse NT fant også ut at de ville hedre dem som jobbet ekstra for å skape mangfold og toleranse. Toleranseprisen ble etablert, og alle kunne nominere én eller flere personer de syntes fortjente en slik pris. Alle som var nominert, ble invitert til en festaften. Der fikk de høre hvorfor de var nominert, og hva de betyr for samfunnet rundt dem.

Dialog med framtida

Siden 2001 har fylkeskommunen arrangert en konferanse der ungdom, lokalpolitikere og fylkespolitikere samles for å finne ut hva som kan gjøre Nord-Trøndelag bedre. Ungdommen får anledning til å fortelle politikerne hva som bør bli bedre, hva som mangler og hva som allerede er bra. Politikerne får prate med ungdommen om hvordan de ser på det som skjer i fylket. Dette gjør ungdomssatsingen i Nord-Trøndelag enestående. Politikerne hører på ungdommen, og de gjør som ungdommen sier.

Ideen til Toleranse NT kom på ungdomskonferansen, utdanningspolitisk råd ble startet etter ungdomskonferansen, vei og samferdsel er blitt satt på dagsordenen, og det skulle satses mer på ungdomsråd i alle kommunene, med voksne som støttespillere.

Nord-Trøndelag har tatt ungdom på

alvor. Fylket vil være i dialog med Norges framtid. Det skyldes kanskje at Nord-Trøndelag fylkeskommune har et motto som er laget av ungdom: «Her er alt mulig – uansett.» Sannelig prøver ikke fylkeskommunen å vedlikeholde dette.

Maren Kavli er tidligere leder i Nord-Trøndelag barne- og ungdomsråd. Hun er organisasjonssekretær i Senterungdommen.

God og rettviss utvikling for den samiske befolkningen

av Ole Henrik Magga

Kommunal- og regionalminister Liv Signe Navarsete har stilt det viktigste av alle politiske spørsmål, nemlig hva «god og rettviss utvikling i Noreg» kan og skal være. En debatt om motmakt og regional utvikling blir ikke fullstendig uten at vi tar med situasjonen for den samiske befolkningen.

For denne gruppen dreier spørsmålet seg om hvordan den kan «sikre og utvikle si Sprog, sin Kultur og si Samfundstiv», slik det er formulert i Grunnlovens paragraf 110a fra 1988.

Historisk anerkjennelse

1988 var et historisk år for den samiske befolkningen i Norge og for Norge som stat. En lang vond tid var over, ikke bare for samer, men for alle som i lang tid hadde sett det meningsløse i den politikken som var blitt ført fra slutten av 1800-tallet og fram til 1970-årene. «Sameproblemet» hadde ikke vært lett å håndtere for politikerne. Og for samene hadde det ikke vært lett å være et «problem».

Hele «problemet» er ennå ikke løst. Men det har skjedd en nyorientering, både innen den samiske befolkningen og innen flertallsbefolkningen, som knapt noen kunne forestille

seg på 1970-tallet. Mye er blitt bedre.

I norsk politikk på nasjonalt nivå er utgangspunktene for utviklingsdiskusjonene størrelser som sentrum-periferi, kompetanseoppbygning og arbeidsplasser. I samisk sammenheng er rammene annerledes. Mange er fortsatt opptatt av selve eksistensspørsmålet: Hvordan skal samisk kultur bestå og utvikles? Dels er mange opptatt av konkrete saker. Jeg skal nevne noen samfunnsområder der det er store utfordringer ut fra en enkel forståelse av selvbestemmelse, nemlig som en kontinuerlig prosess som sikrer et folk reell innflytelse over beslutninger som angår dets framtid.

Sjøsamenes rett til fiske

Først og fremst vil jeg trekke fram sjøsamenes rett til grunnlaget for livberging og kultur, retten til fiske i havet.

Sjøsamenes kultur var den første som ble angrepet av storsamfunnet i den hundre år lange kampen mot samisk kultur. I etterkrigstiden, særlig løpet av de siste 20 årene, er sjøsamenes rett blitt systematisk undergravid. Fiskereguleringene rundt 1990 hadde groteske virkninger.

I 2008 la Kystfiskeutvalget, ledet av tidligere høyesterettsjustitiarius Carsten Smith, fram en enstemmig innstilling (NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*). Utvalget slo fast at staten har plikt til å sikre sjøsamenes tradisjonelle eksistensgrunnlag. De aller fleste i nord støttet helhjertet dette prinsippet. Men regjeringsadvokaten skrev en uttalelse hvor han helt underkjente de juridiske vurderingene og konklusjonene til landets fremste eksperter på området!

Alle fine ord om sikring av samisk kultur blir grelt komiske stilt opp mot denne saken. Nå er det visstnok blitt enighet mellom Sametinget og fiskeri- og kystministeren om at alle som bor i Finnmark har en viss rett til fjordfiske. Myndighetene fastholder derimot at folk som er bosatt i tradisjonelt sjøsamiske områder, ikke har en rett til fiske basert på gammel bruk, en rett som til vanlig er blitt beskyttet av norsk lovgivning og av folkeretten. De som har de lengste tradisjoner i kampen for samenes rett, kan ikke akseptere et slikt standpunkt.

Sørsamene

Sørsamene har i over hundre år kjempet for å overleve. De er blitt motarbeidet og til tider sjikanert av naboene sine. Et nytt samerettsutvalg la fram to nye utredninger i 2007 som handler om sørsamenes retter. I 2009 uttalte 43 sørsamiske organisasjoner sin misnøye med at det ikke er samsvar mellom utredningens forskningsdel (NOU 2007:14) og Samerettsutvalgets lovforslag (NOU 2007:13). De mente at *«innstillingen fra Samerettsutvalget er et nytt overgrep mot sørsamene»*. Dette er meget alvorlig. Og enda mer alvorlig er det at arbeidet med oppfølgingen har stoppet opp, etter hva

man kan forstå. En ny prosess må komme i gang. Vi har mye å lære av prosessen som førte til Finnmarks-loven. Dette må regjeringen sørge for å få gjort.

Regjeringen har satt i gang en storstilt kampanje for opprettelse av nasjonalparker og fredede områder som begrenser lokalbefolkningens adgang til sine tradisjonelle områder. En lokal samisk representant uttrykte seg slik: *«Myndighetene greide ikke å ta språket fra oss. Men nå tar de kulturgrunnlaget.»* Protester bryr man seg åpenbart lite om. I arbeidet i Finnmarkskommisjonen får vi stadig høre at det nytter vel så lite med rettigheter til lokale ressurser så lenge myndighetene regulerer bort adgangen til ressursene.

Reintall og vinterbeitene

I 20 år har debatten om reintallet i Finnmark rast. For åtte år siden ble det fastsatt et tall for Vest-Finnmark. Forberedelsene var imidlertid så dårlige at vedtaket ikke lot seg gjennomføre. I mellomtiden har Landbruks- og matdepartementet mistet kontrollen også med bruken av vinterbeitene. Nå vil man sette i gang en omorganisering av reindriftsforvaltningen uten å drøfte det på forhånd, ikke med reindriftsamenes organisasjon og åpenbart heller ikke med Sametinget. Debatten, påstander om ørkentilstander og konfliktene er en belastning på reindriften og på den samiske befolkning.

Det er uheldig at vedtak ikke kan gjennomføres. Det er heller ikke bra at de er så dårlig utredet at de ikke har autoritet. Slik kan det ikke fortsette. Vi har hørt en rekke statsråder love løsninger, men det blir bare verre.

Forskning og utdanning

Selvbestemmelse innebærer at man selv skal kunne foreta viktige valg. For at avgjørelsene og valgene skal bli mest mulig i tråd med intensjonene, må man kjenne til forutsetningene og konsekvensene av hvert valg man gjør. Vi må altså bygge opp forskning. Og ikke minst må vi utvikle samisk språk som redskap for forskning og utdanning.

Samisk høyskole er den eneste samisk-språklige utdanningsinstitusjonen i hele verden. Men den er truet fra flere hold. Utredningsutvalg og ledende politikere satte for kort tid siden i gang en sammenslængingskampanje. Vi skulle utraderes som egen institusjon. Og Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) stiller helt urimelige krav om antall samisktalende professorer og studenter. Kvalitetskrav – ja! Det kan vi bedømme bedre enn NOKUT. Men antall? Krav om antall overfor en minoritet er institusjonell diskriminering.

Sametingets innflytelse og økonomi
Kan Sametinget være en «motmakt» i regionalpolitikken? I svært beskjeden grad. Men Same-tinget får skylda for alt som oppfattes som feil, for eksempel knyttet til forvaltningen av Finnmarksvidda, selv om det ikke har noen myndighet her.

Det er ikke plass til en gjennomgang av lovgivningen her. Men budsjetter definerer i høy grad makt. Nåværende sametingsdirektør har på grunnlag av 2008-budsjettet dokumentert at Sametinget ikke på langt nær har den andelen av budsjettet som antall samer burde få. Budsjettgjennomgangen viser også at staten fordeler 97 prosent av de samlede økonomiske virkemidlene på det samepolitiske området og utformer 93 prosent av den økonomiske samepolitikken som Sametinget forvalter. Det er altså svært lite Sametinget kan utforme selv av politikk på områder som krever økonomiske virkemidler. Tilbake står kun resolusjonene.

Nordisk samekonvensjon

En nordisk ekspertgruppe la i 2005 fram forslag til en nordisk samekonvensjon. «*Det gjelder et være eller ikke være for en hel kultur – med alt hva den har samlet i seg av et folks liv gjennom århundrer og av et folks utsyn over fremtiden*», uttalte tidligere høyesterettsjustitiarius og medlem av ekspertgruppen Carsten Smith i 2008.

Samekonvensjonen skal forplikte statene

til et samarbeid for å ivareta samisk kultur i det nordiske samarbeidet. Men så har saken stått. Det aller verste er at det visstnok er Norge som er bremsen.

Maktstrukturer

Alle de sakene jeg har nevnt, har det til felles at de handler om langsiktige maktstrukturer. Mange har uttalt seg rosende om hva vi har fått til i Norge i samepolitikken de siste 20-25 årene. Det vil vi gjerne skal fortsette. Men etter hvert blir det vanskelig – med mindre ministrene, ikke minst sameministeren og kommunal- og regionalministeren, gjør noe med de sakene jeg har nevnt her – og med andre saker.

Å invitere til en debatt om motmakt forplikter.

Ole Henrik Magga er språkforsker og professor ved den Samisk høyskole i Guovdageaidnu-Kautokeino. Han var den første presidenten i Sametinget, 1989-1997 og den første lederen av FNs Faste Forum for Urfolkssaker 2002-2004.

«Osloisme»?

av Helge Røed

Mer og sterkere regionalpolitikk trengs hvis ikke en bevisstløs konsentrasjon rundt Oslo skal få styre den regionale utviklingen i Norge.

«*Londonism: a new ideology*», var for en tid siden en av forsidetitlene i det britiske tidskriftet *The Economist*. Oppslaget handlet om konsentrasjonen av kapital, velstand og mennesker i et Stor-London som utgjør en stadig større del av England, både i utstrekning og i folketall. Stor-London har en befolkning på 7,7 millioner mennesker, og den funksjonelle London-regionen har en befolkning på 12-14 millioner.

«Londonismen» er blitt utviklet rundt de to som hittil har hatt vervet som Stor-Londons direktevalgte ordfører, den venstreorienterte Labour-politikeren Ken Livingstone og den høyreorienterte konservative politikeren Boris Johnson. De har stått for mye av det samme: støtte til storfinansens, sterk satsing på stadig infrastrukturbygging og en liberal innvandringspolitikk. I deres øyne er ikke London en britisk by, men først og fremst et globalt finanssen trum.

Sammenlikningen halter på mange punkter, men også i Norge har vi en hovedstadsregion som omfatter store deler av Østlandet og utgjør en voksende andel av befolkningen. Denne regionen hadde i 2010 nærmere halvparten av hele befolkningsveksten, og slik har det vært i mange år. Det eneste området som har en tilsvarende vekst, er Stavanger-regionen.

Den høye befolkningsveksten i Norge, på grunn av store fødselstall, økende levealder og stor innvandring fører til at alle fylker og veldig mange kommuner har en positiv befolkningsutvikling. Derfor oppfattes ikke situasjonen som dramatisk. Langs kysten av Vestlandet og Nord-Norge har mange kommuner fått viktige vekstimpulser fra oppdrettsnæringen. De klarer å opprettholde folketallet bedre enn mange ventet for et par tiår siden.

I Sør-Norge har mange fjellkommuner fått et nytt næringsgrunnlag gjennom aktivitet

innen bygg og anlegg og handel i tilknytning til utbyggingen av fritidsboliger.

Den underliggende tendensen er imidlertid en stadig sterkere konsentrasjon av Norges befolkning i og rundt hovedstaden. I Norge kan vi imidlertid ikke snakke om en «Osloisme» som en tverrpolitisk ideologi utviklet i Oslo rådhus eller i den løselig organiserte Oslo-regionen. De trekkene i samfunnsutviklingen som har ført til sterk vekst i den store Oslo-regionen, er snarere et resultat av statlig politikk. Eller – for å være mer presis – fraværet av en nasjonal regionalpolitikk.

Avindustrialisert

Som i London, er finans, og til dels shipping, de sterkeste drivkreftene i Oslos utvikling. Oslo ble avindustrialisert i løpet av 1970- og 1980-åra og spiller liten rolle innenfor produksjon og eksport. Den sterkeste private «driveren» i Oslo-regionens økonomi er ulike former for forretningsmessig tjenesteyting.

Industrien og eksportnæringene i Norge er konsentrert langs kysten fra Kristiansand til Kristiansund. Til tross for globalisering og høyt lønnsnivå, har store deler av både prosessindustrien og oljeutstørsindustrien vist en imponerende konkurransevne. Det skyldes høy kompetanse og høy produktivitet. Som alle andre virksomheter som konkurrerer i et globalt marked, er hele eksportindustrien langs kysten sårbar for endringer i kroneverdien målt mot andre valutaer (særlig dollar).

Hvis Norge fører en økonomisk politikk som øker kroneverdien mot dollar, kan det få store negative konsekvenser for eksportindustrien. Den avgåtte sjefen for Norges Bank, Svein Gjedrem, har advart om at hele den økonomiske geografien i Norge kan endres. Det betyr bedriftsnedleggelse og kriser langs den produserende og eksporterende kysten. Oslo-regionen vil langt på vei være skjermet for slike virkninger.

Den høye veksten i Oslo-regionen har likevel først og fremst sammenheng med en sterk konsentrasjon av offentlige virksomheter med

høyt lønnsnivå. Det gjelder særlig innenfor forskning og undervisning, kultur og medier, helse og medisin, bistand og internasjonal virksomhet og de aktiviteter som er et direkte resultat av hovedstadsfunksjonen (departementer, direktorater og nasjonale organisasjoner og institusjoner). Disse trekkene ser vi avspeile seg i oversikter over ulikheter i utdanningsnivået i Norge. I landet sett under ett har 27,3 prosent av befolkningen høyere utdanning, mens 43,7 prosent av Oslos befolkning har høyere utdanning. Akershus ligger ikke langt etter Oslo.

Dette er altså i stor grad et resultat av offentlig politikk. Vi ser det i helsepolitikken, der mest ressurser per innbygger går til Oslo-området. Politikken for høyere utdanning mangler en regionalpolitisk dimensjon, og i kulturpolitikken skjer en stor del av veksten i de nasjonale institusjonene i hovedstaden.

Satset i 70-åra

I perioder har regionalpolitiske føringer hatt stor innvirkning på andre tunge politikkområder. I 70-åra fikk vi både distriktshøgskolene og Universitetet i Tromsø. Spesialisthelsetjenesten ble regionalisert og det var stor sykehusutbygging i alle deler av landet. Regionteatrene og andre store kultursatsinger vokste fram. Vi fikk også den nye fylkeskommunen og en kraftig utbygging av den videregående skolen.

Uten disse satsingene hadde bosettingsmønsteret i Norge sett annerledes ut. Nå er det særlig innenfor kommuneøkonomien og i politikken overfor primærnæringene at den regionalpolitiske dimensjonen er tydelig.

Det er slike satsinger som skal til for å skape sterke regioner som kan konkurrere med Oslo-regionen om ungdom med høyere utdanning og hevde seg i en global konkurranse om kompetanse.

Det er vel og bra med «positivitetsagenter» og «bolystprogrammer». De kan stimulere utviklingen i de kommunene som har mest negativ utvikling, men det blir vanskelig å måle resultater av slike tiltak.

Sterke bo- og arbeidsmarkedsregioner
Kampen om bosettingsmønsteret i Norge står heller ikke om utviklingen i de små primærnæringskommunene med befolkningsnedgang. Det avgjørende for balansen i befolkningsutviklingen er at vi klarer å utvikle tunge og vekstkraftige bo- og arbeidsmarkedsregioner i og rundt de større byregionene utenfor Oslo. En av forutsetningene for det er samferdselsinvesteringer som gjør det lettere å reise til og fra arbeid innenfor slike større regioner.

Noen av oss savner statsråd Liv Signe Navarsete og hennes departement som en premissleverandør for den regionalpolitiske dimensjonen innen helse, utdanning, forskning, transport og kultur. Regionalpolitikk må utvikles på regjeringsnivå, men hittil har ikke den rød-grønne regjeringen kommet med en samlende profil på området, etter at det store landsdelsregionprosjektet fra Distriktskommisjonen havareerte.

Den borgerlige siden hadde ansatser til slik politikk, gjennom Erna Solbergs storbymelding og Victor D. Normans utflytting av statlige tilsyn, men i opposisjon har det kommet få slike politiske initiativer fra dem.

Det trengs en sterk og mer bevisst regionalpolitikk for at den bevisstløse osloismen ikke skal få styre den regionale utviklingen i Norge.

Helge Røed er seniornådgiver i Agderforskning. Har tidligere vært informasjonssjef i KS og Arbeiderpartiet, politisk rådgiver og redaktør.

Samfunnskontrakt basert på maktbalanse

av Reidar Almås

Det er lett å bli misforstått når ein reiser diskusjon om motmakt og utvikling i Noreg. Det er ikkje vanskeleg å gje statsråd Liv Signe Navarsete rett når ho sa: «Me treng regionar, små og store byar og tettstader som kan vere ei motvekt til makt-konsentrasjonen rundt Oslofjorden.»

Men også denne gongen var det noen som grov skyttargraver rundt Oslo, gjorde seg til «forfulgte uskyldigheter» og klaga over «Oslo-hate». Vi som er glade i hovudstaden, ser det annleis.

Ein kan definere makt på ulike vis. Som noe positivt, som gjer det mogleg å få gjennomført endringar. Eller noe negativt, som hindrar andre i å gjennomføre samfunns-endringar. Makt dreier seg uansett om ulike samfunnsinteresser, og maktkampar utspelar seg mellom innbyggjarar, alliansar og gruppe-ringar. Vi snakkar oftast om politisk makt, men like viktig er økonomisk makt i ein marknad, og ikkje minst symbolsk makt, der media og kulturindustrien er sentrale arenaer.

Maktelitar og motkultur

Elitane har mest makt, slik er det i alle sam-

funn. Det er dei økonomiske, sosiale og kultur-elle elitane som kontrollerer alle viktige samfunnsinstitusjonar, som statsapparatet, økonomien, kulturfeltet og media. Storparten av makteliten, og dei fleste institusjonane som den kontrollerer, finst i hovudstaden i alle land.

Noen land er sentraliserte og elitistiske, som Frankrike, Kina og Russland. Dei kinesiske elitane er livredde for at Kina kan falle frå kvarandre og bli som Afghanistan eller Somalia, styrt av regionale krigsherrar. Andre land er meir egalitære, med betre balanse mellom by og land, som Noreg og Finland. Atter andre er føderale, som Australia, USA og Tyskland, der delstatane har mye makt.

Det særleine med Noreg, slik den verds-kjente norske statsvitaren Stein Rokkan har vist, er at vi har politiske motkulturar utanfor hovudstaden. Dei har med styrke utfordra

hovudstadselitane. Historisk var det målsak, fråhaldssak og lågkyrkjeleg pietisme som samla og mobiliserte motkulturane i Noreg. Arbeidar-rørsla var også ein slik motkultur, som lenge hadde eigne institusjonar utanfor storsamfunnet, heilt til rørsla fekk statsmakt og la om stilen etter den andre verdskrigen. Desse folkerørslene er langt veikare og mindre viktige i dag enn dei var, men motkulturane lever vidare som etterslep i det moderne Noreg.

Motkultur frå Framstegspartiet

I dag er det først og fremst Framstegspartiet som står for motkulturell makt, særleg i dei siste fem åra da motkulturane og den radikale utdanningselitene har bunde seg så tett til den raudgrøne masta. Samtidig har ordet «radikal» nesten skifta meining, til å bety forslag som vil bryte ned delar av det byggverket som dei radikale i førre generasjon bygde opp.

På felt etter felt – helse, pensjon, utdanning, landbruk – blir dei som står vakt om dei radikale reformene, definerte som museumsvaktarar.

Makt er bygd inn i institusjonar, slike som NRK og andre medier, Stortinget, domstolane og regjeringa. I alle demokrati er det opplese og vedteke at det skal vere ein maktbalanse i staten mellom den lovgjevande, den dømmande og den utøvande makta. I tillegg meiner eg at det som skil Noreg frå andre land, er betre maktbalanse mellom sentrum og periferi, mellom by og land. Dette er ein fjerde maktbalanse, som noe av den norske samfunnskontrakten og demokratiet vårt kviler på.

Dette er også med på å forklare at målstriden i landet vårt aldri utarta til anna enn ein kamp med penn. Dagens islamdebattantar burde studere den norske målstriden som døme på vellykka kulturell integrering. Ein treng ikkje gå lenger enn til Spania og Baskarland for å sjå kor gale det kunne gått.

Denne relative regionale maktbalansen forklarar også at det aldri har vore seriøst tale om lausriving av landsdelar frå nasjonalstaten i Noreg, trass i styrken til motkulturane og

trass i at grunnlaget for mye av verdiskapinga ligg utanfor Oslo.

Sterke regionale institusjonar

Universiteta utanfor Oslo er noen av dei sterkaste motmaktinstitusjonane. Først og fremst Noregs tekniske høyskole (NTH), no NTNU, og Universitetet i Tromsø. NTH er i nyare tid grunnlaget for Trondheim som maktsentrum i Midt-Noreg. Tidspunktet i 1908 var perfekt, da nasjonen skulle ta fatt på den nye arbeidsdagen etter unionsoppløysinga. Eg er slett ikkje sikker på om Trondheim ville ha vunne ein tilsvarende lokaliseringkamp i dag.

Da Universitetet i Tromsø blei etablert, blei det til og med lansert eit nytt omgrep i Noreg: motekspertise. Det nye universitetet skulle rekruttere evnereserven der nord og bidra med ekspertar til næringsliv og forvaltning, tilpassa ein kunnskapsfattig landsdel. I alle kunnskapssamfunn er universitet og høyskolar viktige maktinstitusjonar. Land som spreier universiteta til alle regionar, har ein betre maktbalanse enn der universiteta er sentraliserte. Her ligg ein av nøklane til motmakt i regionhovudstadene.

Regionavisene er også viktige symbolske motmaktinstitusjonar i det norske systemet. Dei skaper si eiga regionale offentlegheit, som også den mektige nasjonale institusjonen NRK må snakke og filme seg inn i. Utan denne mot-symbolikken hadde vi altfor ofte blitt nøyde til å sitte framfor radio og TV og vere vitne til osloprovincialismen, denne omvendte husmannsånda som gjer at delar av osloeliten sparkar nedover og snobbar oppover.

«Stakkar Oslo», skreiv Oddveig Storstad i Aftenposten 6.11.2009. «Dere kan da ikke venne at vi skal komme og rose dere til selvtillit når dere snur baken til oss. Vi har sett oss lei på denne stakkarliggjøringen av Oslo og Oslo-kulturen, der alle Oslos ulykker skal skyldes at vi i distriktene misunner Oslo alt mulig, og at alle pengene angivelig brukes i distriktene. [...] Et råd til den urbane eliten i hovedstaden er at de ikke, i iveren etter å nå opp i den internasjonale storbykampen,

*bruket resten av landet til å markere avstand,
men kvitter seg med husmannsånda, retter
ryggen og inkluderer hele landet i byggingen
av Oslo som en kulturell storby.»*

Holmenkollen eller Granåsen?

«Her fann eg dei beste, her lærte eg mest», kvad Vinje om Kristiania da han la ut på si store reise til kroningsbyen Trondheim. Vi er mange i distrikta som set pris på Oslo, samtidig som vi ønskjer å styrke vår eigen landsdel.

«Eg har alltid rekna Holmenkollen som min heimearøna», seier sambygdingen min Oddvar Brå. Men om han hadde vore fødd tretti år seinare, ville Granåsen vore heimebanen hans, og bra er vel det, også for Noreg. Vi må vere meir rausa mot kvarandre, dette vesle folket i det store landet. Noreg som land vil tene på ei balansert utvikling mellom regionane og mellom by og land.

Da trengst det motmakt og motkulturar, som står mot sentralisering av menneske og ressursar, pengar og arbeidsplassar.

Kva skal vi gjera for å styrke motmakta, som igjen vil kunne styrke folkestyret, det fjerde beinet under demokratiet? Jo, vi bør styrkje motmaktinstitusjonane i Bygde-Noreg og i regionane. Dermed bør vi byggje nye institusjonar og organisasjonar. Da er det ikkje sikkert vi skal lage fleire universitet, men heller styrke og spreie dei vi har. Til dømes ved å ta opp høgskolar som filialar eller etablere nye filialar.

Den største unnlatingssynda hos dei raud-grøne er at dei ikkje har bygd strukturar og institusjonar som vil vere slitesterke over fleire komande stortingsperiodar. Men det er enno tid.

*Reidar Almås er professor ved og tidligare
mangeårig leiar av Norsk senter for
bygdeforskning/NTNU i Trondheim.*

Knølingdølen

ONSDAG 8. JUNI 2011. LØSSALG KR. 19,90.-

VER & VIND: KRAFTIG VIND, SKJØRTEFARE

ANS. REDAKTØR: BENDIK KALTENBØRN

NÅ ROPER FYLKESMANNEN:

GRISEVARSKU

IDIOTISK OSLOMØTE: KNØLINGDALENS GRISER BLIR BORTFØRT TIL OSLO DER DE ENDER SOM UTSJÅKA HUSGRISER!

VANTRIVDES I STAMP

REPORTASJE!

REISTE SEG FOR FORT, BLE SVIMMEL

SIDE 6-7

GUFFENT: VAR FOR KJAPP OPP ETTER Å HA PUMPA LUFT I BAKDEKKET.

MAT SKAL DE HA!

OSLOFOLKET ETER VÅRS FRA GÅRD OG GRUNN

SIDE 16-20

LÆR DEG FJØS-COACHING

HEKLE-PARTY GIKK OVER STYR

Makten er ikke der verdiskapingen skjer

av Ove Mellingen

I fjor hadde jeg gleden av å møte statsråd Liv Signe Navarsete i et såkalt motmaktmøte i Bø. Hun er kommunal- og regionalminister. Det passer godt, for hver eneste innbygger i dette landet bor i en kommune, derfor er kommunene langt viktigere enn mange vil ha det til. I tillegg har statsråden også bakgrunn fra Sogn og Fjordane fylke, hun er født i Sogndal og har hjemstedet sitt i Lærdal.

En slik bakgrunn har jeg litt tro på. Poenget mitt er enda enklere. Jeg blir alltid skeptisk når folk fra den indre bykjernen i Oslo plutselig får det for seg at de skal lytte til distriktene. Egentlig ser de på distriktene i Norge som et kuriøst innslag, folkelig krydder i et langstrakt land. Det preger nesten alltid den politiske innstillingen. Det var blant annet derfor jeg sa ja da jeg ble invitert til det nevnte møtet. For Navarsete vet mer om distriktenes verdi i dette landet enn mange av kollegene i regjeringen.

Det er mer enn pussig at vi i Norge klarer å rote så mye med de viktige verdistrømmene. Og makten. Vi setter mye av vår velferd på spill fordi distriktene ikke i tilstrekkelig grad får utvikle seg.

Det vil altså si at makten er svært langt unna verdiskapingen. Det påvirker maktens

behandling av områdene der verdiene skapes, og det påvirker i sterk grad distriktenes mulighet til å utvikle verdiskapingen.

Maktens radius

Norge styres og defineres av mennesker som holder til i gangavstand fra hverandre. Tenk på det.

Så godt som alle som styrer i Norge, kan i løpet av en kjapp spasertur nå de andre som styrer i landet vårt. Politisk makt, konstitusjonell makt, økonomisk makt, organisasjonsmakt og – det er ikke uviktig – definisjonsmakt, altså mediene, holder til i samme klynge, innenfor en bitte liten radius.

De samme folkene løper rundt til de samme debattstudioene hver eneste dag for å drøfte de samme tingene. De fremmer det

samme budskapet i TV 2, NRK, Radio Norge, P4. Hele landet må høre på den samme debatten med det samme Oslo-perspektivet i alle kanaler. Som om det den lille klikken med mennesker er opptatt av akkurat den dagen, er det eneste viktige i Norge – den dagen.

Så reiser de hjem, gjerne i delt taxi. De har ungene sine i de samme barnehagene og på de samme skolene. Etter skoletid spiller barna på de samme fotballagene, makteliten drikker sine øl på de samme sjappene, spiser på de samme restaurantene, møter stolt opp på de samme festpremierene.

Og deltar i den samme voksenleken, der de skifter på omtrent de samme ektefellene.

Usynlige næringer

Dette gjør ordskiftet i Norge fattig og perspektivene nærsynete. Derfor kan man oppleve at viktige næringer kan være nesten helt usynlige, sett fra Oslo.

Se for eksempel på fiskeriene våre. Norge har den nest største fiskeeksporten i verden. Fiskeriene, både vanlig villfiske og oppdrett, er uhyre viktige for landet vårt. At Kjell Inge Røkke en gang iblant står på Aker Brygge og selger et par kilo reker, er mer omtalt i riksmidlene enn helt sentrale inntekter for landet vårt. Kun når det gjelder sykdom i lakseoppdrett, eller når Kurt Oddekalv får en ny raptus, blir denne næringen bredt dekket.

Eller kraftindustrien. Det har vært store, prinsipielle og helt avgjørende prosesser rundt hjemfallsrett, konsesjon og fossekraft de senere årene. Nesten uten et ord i rikspresse- og debattprogrammer.

Disse verdiene finnes i distriktene. Men de er uinteressante for eliten i Oslo, bare pengene strømmer inn til byen innerst i Oslofjorden. Sånn at de har til sine veier og sykehus og operahus og teater.

Det er åpenbart at verdiskapning ikke er så interessant for flokken i indre Oslo. Kun *verdiforvaltningen* interesserer disse folkene tilstrekkelig. For den foregår jo innenfor samme gangavstand. Og dette har myndig-

hetene bestemt seg for å forsterke, på mange områder.

Meningsbærende?

Blant annet ved en spesiell innretting av pressestøtten slik at de fleste pengene går til aviser i Oslo. Det finnes nemlig en kategori som heter *riksdekkende, meningsbærende aviser*, og gjennom den belønnes meninger som klekkes ut i Oslo – med millioner av kroner.

I 2010-budsjettet var produksjonsstøtten til norske aviser 272 892 862 kroner. Dagsavisen fikk 40 372 195 kroner i fjor. Vårt Land fikk 37 108 612 kroner. Nationen fikk 24 936 410 kroner. Klassekampen fikk 23 431 641 kroner.

Til sammen fikk disse fire avisene i Oslo nesten halvparten av pressestøtten, 125 848 858 kroner av de drøye 272 millionene. For å spre sitt Oslo-perspektiv. Resten ble fordelt på rundt 130 andre aviser.

I distriktene

Disse fire er små aviser som holder til i omtrent samme gangavstanden fra hverandre i Oslo.

Og når det gjelder den *indirekte pressestøtten*, momsritaket, som er mye større, så får VG, Aftenposten, Dagens Næringsliv og Dagbladet mest.

De ligger som kjent innenfor samme gangavstand. Og summene er store. Meget store.

Av den direkte og den indirekte pressestøtten som finnes for at vi skal ha en differensiert dagspresse i hele Norge – brukes de absolutt største summene til åtte aviser i Oslo sentrum.

Den populære historien om den massive distriktsstøtten i dette landet er til dels en ren myte. En myte godt forvaltet av pressefolk og resten av makteliten i Oslo.

Det er mange problemer knyttet til dette, men det største problemet er at det går ut over de områdene i landet som faktisk driver verdiskapning. Der forholdene ikke blir lagt til rette for utvikling og vekst. Og utfordringene blir i

stor grad heller ikke kjent.

Og om ikke vi – det vil si alle andre områdene enn Oslo – kan få til vekst og verdiskapning framover, så har de heller ingen ting å leve av. I Oslo.

Ove Mellingen er sjefredaktør i Telemarksavisa (TA) i Skien.

Norge treng sterke byer

av Erik Haugane

Vi trenger sterke byer for å få fram kreativitet og verdiskaping i hele landet. Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø må bygges opp til sterke sentra og alternativer til et Oslo som styrer alt.

Mennesker, og dermed også beslutningstakere, har en tendens til å forsterke dagens situasjon når de uttaler seg om hva som vil skje framover. Vi blir overrasket over store endringer. Vi liker ikke omveltninger. Men forandring er regelen, ikke unntaket. Samtidig klarer vi nesten aldri å forutsi de store endringene, vi kan bare analysere dem i ettertidens klare lys. Derfor er det de kulturene og landene som klarer å dyrke fram alternative strategier, som vil ha den mest stabile veksten og de minst alvorlige krisene.

Det faktum at vi har den største veksten i Stor-Oslo samtidig som nummer to-byene er små, svekker landets evne til å takle endringer. Over halvparten av landets befolkningsvekst har de siste ti år skjedd i Oslo-området. Det er en rekke drivkrefter som ligger bak en slik utvikling. Ikke minst beslutningstakeres blinde tro på at de selv sitter i det kunnskaps-

rike og kreative sentrum, og at det mest verdiskapende er å tilrettelegge for videre vekst rundt dem selv.

Gårdsdagens løsninger

Mange mener at de bedrifter som er ledende i dag har de beste forutsetningene for å løse framtidens utfordringer. Historien har vist at det ikke er slik. Få av de bedriftene som var store og lønnsomme for hundre år siden, eksisterer i dag. De beste og mest kreative miljøene finner vi ikke i tradisjonelle tenkebokser eller etablerte miljøer. At det er en dominerende kompetanse i landets største by, er i seg selv en begrunnelse for ikke å legge konkurrerende virksomheter i det samme miljøet.

Mange bedrifter og institusjoner rundt om i landet gjør det langt skarpere enn antatt bedre plasserte konkurrenter i Oslo. Det

gjelder ikke bare innen industriproduksjon, som hovedstadsområdet er rensket for, men også for tjenesteytende virksomheter.

Mennesket er et flokkdyr, og globaliseringen fører til mer kompliserte arbeidsprosesser som krever en kritisk masse av samhandlende personer. Derfor vokser befolkningen i byene raskest. Norge er nødt til å stimulere en slik utvikling framfor å forsøke å bremse den. Stor-Oslo, Stor-Trondheim, Stor-Bergen, Stor-Stavanger og Stor-Tromsø vil, sammen med en del mindre byer, huse kanskje så mye som 90 prosent av befolkningen i framtida. Gode og raske kommunikasjonsløsninger rundt disse byene vil avgjøre hvor stor den geografiske spredningen kan være.

Den kritiske massen for et kreativt verdiskapende bysamfunn er kanskje 100 000 personer i dag, men den nærmer seg fort det dobbelte. For Norges framtidige velstand, er det viktig at det investeres i vekst i alle de store byene. Det betyr mer til samferdsel, utdanning og annen infrastruktur. Og det betyr at staten, som kommersiell oppdragsgiver og næringslivseier, prioriterer investeringer i disse byene.

Hovedstadssyndromet

En hovedstad har automatisk en rekke funksjoner som trekker mennesker og bedrifter til seg. Men byen er hovedstad for hele landet. De som forvalter denne funksjonen, har et særlig ansvar for at ikke hovedstaden skal grafse til seg alt. Siden vi alle kjenner flest i nærmiljøet vårt, finner vi det tryggest å rekruttere fra dem vi kjenner der. Men for statsforvaltningen er ikke det godt nok. Den skal primært søke utenfor sin egen sfære når staten fordeler oppgaver. Her bør Stortinget tildele kvoter.

Siden det er nærliggende å tro at alt løses best i Oslo, kan vi utenfor Oslo tenke: «Hvorfor stoppe der?» Kanskje alt kan løses bedre i Stockholm, eller Berlin? Rasjonaliseringsgevinsten ved å flytte hovedstaden i et sammenslått Norge/Sverige til Stockholm er ganske sikkert betydelig. Sosialøkonomiske

analyser er likevel aldri så gode at de kan overprøve sunt vett.

Fire storbyer og én hovedstad

Aldri har verdens velstand vært så stor som nå, målt i forventet levealder, spedbarnsdødelighet og alfabetisme. Rimelig energi, god kommunikasjon og sterk sentralisering har vært en forutsetning. Skal denne positive utviklingen fortsette, må en større andel av landets befolkning bo i relativt store byer.

For distriktene og småbyene er det avgjørende viktig at byene utenfor hovedstaden får gode vekstvilkår og betydelig større befolkningsøkning enn hovedstaden. Alternativet kan bli en fullstendig sentralisering til Oslo-området, med påfølgende tap av mangfold, kreativitet og verdiskaping.

Siden Norge er et land med enorme naturrikdommer, spesielt målt per innbygger, kan det være fristende å tillate en total sentralisering. I motsetning til Island, har Norge en befolkningsmasse som tillater flere kreative sentra. Norges geografi tilsier at vi bør legge til rette for minst fire sentre utenfor hovedstaden. Dersom det er spennende muligheter i regionbyene, vil folk i de samme regionene heller dit enn til Oslo. Samtidig må vi belage oss på større arbeidsinnvandring. Arbeidsinnvandring har alltid vært en naturlig del av og forutsetning for industrialiseringen og velstandsveksten i Norge. Det er en historie vi må følge opp.

Bare med en vellykket senterpolitikk kan vi sikre at vi har miljøer som skaper løsninger og verdier som framtidens borgere vil ha glede av. Det har ikke noe med distriktspolitikk å gjøre at det er nødvendig å forhindre ensretting rundt hovedstaden. Det har med næringsvariasjon å gjøre, en forsikring om at vi kan utnytte endringene som vil komme. Endringer som vi ikke kan forutse.

En gang var Bergen den dominerende byen, en gang Trondheim, nå er det Oslo. Helt uten plan, men som en følge av skiftende konjunkturer, kreative svingninger og politiske regimer.

I Norge er staten landets største kapital-eier. For å få maksimal uttelling av den samlede verdiskapingen i landet, må staten praktisere en betydelig skeivfordeling til fordel for de andre store byene. Skal Norge gjødsles til en god avling, kan vi ikke bare gjødsle et hjørne.

Erik Haugane, geolog og administrerende direktør i Det norske oljeselskap ASA i Trondheim.

Ver særeigen, lokal – og unik

av Arne Brimi

Regional utvikling dreier seg ofte om å sjå det unike i det lokale. Når eg driv ei lita bedrift på grensa til mektige Jotunheimen, er det fordi det er moglegheiter, perspektiv og kvalitetar her som storsamfunnet både treng og etterspør.

Heldigvis er eg ikkje aleine om å tenkje slik. I dei fleste norske bygder finst det flinke folk med energi og vilje. Samstundes kan det verke som om vi har store avgrensingar også i Vågå og Lom. Ja, som i dei fleste bygder finst det nesten berre avgrensingar om vi skal prøve å bli som alle andre.

Men det skal vi ikkje. Styrken og potensialet i den enkelte regionen ligg i å utvikle særeigne kvalitetar som berre finst der.

Råvare og historie

I mi verd gjeld to ting for framtida. Det er råvara og historia. Når ein bur i eit område med seks nasjonalparkar, er det lett å sjå store moglegheiter med eit slikt utgangspunkt.

Gastronomi er eit flott ord. Det blei brukt fyrste gong i eit dikt i 1801. Ordet skulle vere ei gåve til alle menneske. Meininga med ordet var forklart i diktet, som handlar om råvarene,

kvaliteten og kulturhistoria deira, og mennesket sin plass i gastronomien. Vi må forstå ordet betre, og bruke det meir bevisst.

Gastronomien har sterkt fotfeste i mange land og kultura der nettopp det å utvikle særeigenheit, identitet og kvalitetar med utgangspunkt i regionale og nasjonale fortrinn er viktig. Vi har etter kvart lært mykje om andre europeiske kulturar i gastronomien, om deira fortrinn, vanar og trendar. Samstundes har vi ikkje evna å vere opptekne av eigne unike kvalitetar.

Skal vi klare det i Noreg, må vi kjenne kvaliteten og historikken til råvara. Vi kan bli betre til å skape, forbetre og formidle. Det finst nye smakar å prøve ut, smakar som vi allereie har, men som vi har gløymt i jakta på å bli like alle andre.

Tida er moden for å gå meir i oss sjølve. Dei seinare åra har vi blitt meir merksame

på nordiske kvaliteter og nordisk samarbeid. Alle ser til Norden. Vi veit i dag om ei rekkje unike råvarer. Viktig arbeid er gjort i Rogaland, Trøndelag, Vestfold, Nordland og Troms, og meir arbeid er planlagt.

Regionalt særpreg

For Noreg som matnasjon ligg det enno store, unytta moglegheiter i å bygge opp regionar med tydeleg særpreg. Det franske måltidet er plassert på UNESCOs verdsarvliste. Det er ikkje snakk om eit einskapleg og likt måltidskjøken, men eit kjøken utvikla av sterke og stolte regionar med eigne særpreg. Dette må vi la oss inspirere av.

Ei lang rekkje signal frå internasjonal gastronomi peikar «vår» veg. Vi ser at Michelin-guiden, med si etter kvart gammaldagse overklassetenking, misser terreng. Små kulturmiljø dannar i aukande grad grunnlag for nye trendar. Det er ein reaksjon mot store kjede- og konseptdanningar utan individualitet og kvalitet.

Gode døme på nye miljø er restauranten Noma (Danmark), fleire brasseri i Frankrike, ein slaktar i Lorge (Italia), ein tapasrestaurant i Barcelona, bakeriet i Lom, bygda Underdal, matkurskonsept i Mexico.

Regionen min har mange fortrinn. Han er omringa av nasjonalparkar, og han har eit levande landbruk og lange tradisjonar for å produsere råvarer av høg kvalitet, nøye tilpassa årets syklus og naturgjevne moglegheiter. Nye produkt har kome til. Dei er baserte på kunnskap og vilje, tuf ta på regionale fortrinn. Ein natur å hauste av.

Einebær med smak av Jotunheim

Det er likevel nye smakar der ute. Vi kjenner ikkje vårt eige godt nok. Einebæret er eit godt døme. Vi plukkar ikkje einebær sjølve lenger, bæra er kjøpte frå eit anna land og har ein annan smak enn jordsmonnet i Jotunheimen gjev. Skal einebæret bli ein ressurs, må vi skaffe oss kunnskap om og lære av historia.

I eit nordisk fellesskap kring gastronomi,

treng vi råvarer frå nasjonalparkane. Utan desse råvarene vil korskje ein norsk eller ein nordisk gastronomi bli komplett. Vi treng kunnskap, vilje, gründerkap, mot og stoltheit. Vi treng gode måltidsplassar som gjenom sine retter evnar å setje ord på det unike. For å greie det må vi vite kvifor. Kvifor smakar einebær som er plukka 1 000 meter over havet, akkurat slik dei gjer? Kvifor er smøret frå høg-fjellet best?

Eg er ikkje sikker på om kokkane på Noma, som er kåra til verdas beste restaurant, er så mykje betre enn våre gode, norske kokkar. Men Noma og alle dei andre inspirerande miljøa vi sårt treng i Noreg, veit å setje ord på det dei driv med.

Ikkje stor, men sjeldan

Regionen min kan aldri bli ein storprodusent av råvarer. Dei naturgjevne og klimatiske føresetnadene set naturlege grenser. Det er samstundes fortrinnet vårt. Dei beste vinane i verda er avgrensa i tal. Dei nest beste også. Ofte er dei laga av små kultprodusentar, som har ei historie å formidle. Slik skaper råvarer og mat identitet.

I Ottadalen bur berre 8 500 innbyggjarar. Det er få menneske, men dei har mykje kompetanse om natur, kultur og gastronomi. Desse miljøa gjev verdifulle bidrag til å utvikle regionen. Kombinert med eit skattkammer av naturgjevne ressursar og tildelte gode, gjev dette oss store moglegheiter.

Det er berre å nemne eit levande og godt ivareteke kulturlandskap, ein rik seterkultur som frameis er i drift, nasjonalparkane, strekingar med nasjonale turistvegar, Klimapark 2469, pilegrimsleia, nasjonale fyrstårn som Galdhøpiggen og Besseggen, statusen som nasjonalparkkommune og så bortetter.

For ikkje å gløyme Gudbrandsdalsosten. Han har fått stadfesta sin posisjon som ei av Noregs viktigaste merkevarer og som kultur- og historieformidlar, gjennom eit historisk vedtak. Striden om kvar produksjonen av G35 skulle liggje, er etter mitt syn motmakt på sitt

beste. Det var eit stjernedøme på at grasrot-
engasjement kan vinne fram og oppnå nasjonal
tilslutning når berre råvara og historia er god
nok. Håpet mitt er at G35-saka vil skape ring-
verknader. At kvar enkelt region lyftar fram
sine unike produkt og sine lokale fortrinn.

Fasiten for korleis ein kan skape og utvikle
sterkare regionar kjenner ingen. Men vi kan
lære mykje av å sjå kva som er gjort andre
stader, kanskje spesielt i Nord-Spania.

Tenestetilbodet i nasjonalparkkommunane
må stå i høve til den unike opplevinga. Eit
døme på forløyning av energi og kreativitet var
Kommunaldepartementets prosjekt «Privat
tenesteyting i distrikta» i Lom for om lag 20
år sidan. Engasjementet dette skapte, var
formidabelt og gav fleire konkrete etableringar
i mange år etterpå.

Gastronomiske fyrtårn

Eg trur på gastronomiske fyrtårn utover i
landet vårt, der kompetanse på natur, kultur
og gastronomi kan verke saman, utvikle
og reindyrke regionen. Vår eigen identitet,
kulturarv, natur og gastronomi kan aldri pro-
duserast i lågkostland. Tida er overmoden
for å nytte dei moglegheitene vi har, og på
ein måte og et nivå som set Noreg i eit inter-
nasjonalt søkjeljos.

For at vi skal få til dette, må investeringane
frå sentrale myndigheiter bli spissa. Det må
skje i samarbeid med private aktørar som har
den ballasten som trengst for å skape kulturell
næringsutvikling på eit europeisk nivå.

Når noko er eksklusivt, er det fordi
mange vil ha det samstundes som tilgangen
er avgrensa. Heller ikkje i framtida skal alle
kunne gå Besseggen, men fleire enn i dag. Slik
bør alle opplevingar skapast, med avgrensing
og moglegheit. Alt skal ikkje vere tilgjengeleg
for alle, men for mange nok, då kan vi saman
forvalte dei evige kvalitetane som menneske
og natur er.

*Arne Brimi er mesterkokk frå Vågå. Driv
mat- og kulturstaden Vianvang.*

HOVEDSTADEN

LØRDAG 3 JUNI 2011 • BETALES MED KORT. UKE ØRTEN ÅRGANG NOEN OG FØRR. ANS. REDAKTØR: BENDIK KALTENBORN

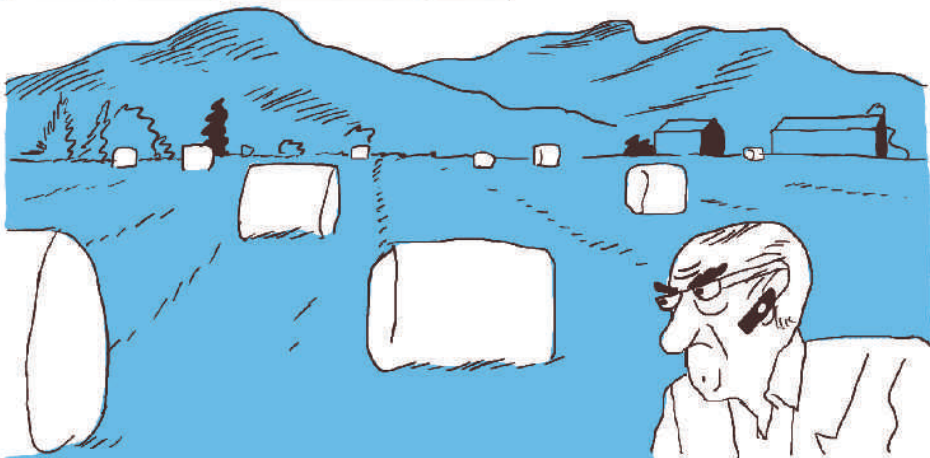
SUSHI PÅ OPERATAKET? JATAKK!! VI CHILLER ALT FOR LITE SIDE 38

SINNSYKT SPRØ GREIER I DISTRIKTENE

- SER JO UT SOM DIGRE SAKKOSEKKER

SIDE 20-25

SÅ HAPPY ER DU MED
KOLLEN
SIDE 5-7
SMS OSS DITT
KOLLENBRØL!

DÅRLIG SNAK: BEGRIPER IKKE HVA SOM ER GREIA MED DE STØGGE KLADASENE SOM LIGGER STRØDD RUNDT I BYGDENORGE.

SHOPPINGTIPS: DRÅ KORTET MED STRIPEN
FRA DEG!

PÅ MOTEN:
BABYSANG

SPORTEN

BORTELAGET BEITET PÅ ULLEVAL STADION?
HJEMMEKAMPEN ENDTÉ MED STANG UT ALLEREDE
FØRSTE OMGANG AV GÅRSDAGENS KAMP.

Ulikhetens harmoni

Om forutsetningene for det norske prosjektet

av John O. Egeland

Det norske prosjektets grunnidé er å forlike motsetninger og forene ulikheter. Vi skal være forskjellige, men ha lik verdi. Det krever at vi ser hele landet.

En gang for ikke lenge siden var det en selvfølge at politikere og byråkrater hadde kunnskap nok til å se hele landet. Det krever innsats. For Norge er ikke bare et stort og usedvanlig langt land. Klima, livsgrunnlag, ressursfordeling og kultur varierer, til dels dramatisk. På ei øy utenfor Stavanger vokser det palmer og bambus. I Vardø er trær så sjeldne at ei rogn nærmest er hellig. I Nord-Norge bannes det så saftig og kreativt at selv Gud (hvis han finnes) må fryde seg. På bedehusene i Agder hersker dydsiret alvor. Langs hele kyststripa fra Egersund til Kristiansund er gründere og entreprenører av alle slag utrettelig i sving med å skape ny virksomhet eller utvikle den gamle. Trønderne er ikke bare gode på bart og ski, sannelig har de ikke også gjort Trondheim til landets teknologiske hovedstad. I de seige dalene på Østlandet brukes bygdekulturen aktivt når det skapes nye produkter og tjenester. På Grønland i Oslo er

det asiatiske så dominerende at bydelen ofte omtales som Lille Karachi.

Ulikhet gir identitet

I Spania er det mange som kvier seg for å kalle seg selv spanjoler. De er først og fremst baskere, galisiere, katalaner og så videre. Storbritannia er et lappeteppes av skotter, walisere, engelskmenn og irer. Italia er strengt tatt en politisk organisering av tusenvis av lokalsamfunn. I Norge er det annerledes. Vi er norske fordi vi er sunnmøringer, gudbrandsdøler, nordlendinger eller trønderer. Ulikhet er en sentral del av den nasjonale identiteten. Den er mer samlende enn splittende. Det er en stor verdi, men den kan gå tapt hvis vi ikke respekterer forutsetningene for den norske modellen.

Evnen til å overvinne motsetninger har dype røtter i norsk historie. Samlingen av landet i vikingtida handlet om å binde sammen landsdeler og forplikte lokale høvdingar. Den

norske statens første forutsetning var en aktiv distriktpolitikk. Da borgekrigene (1130-1240) var over, fremsto den norske staten som en av de politisk mest avanserte i Europa. Økonomi og ressursgrunnlag tillot ikke krigerske motsetninger mellom kongemakt, adel og kirke, slik situasjonen var i resten av Europa. Det avgjørende var å få landet til å henge sammen, ikke minst gjennom lovgivning og rettførdig embetsførsel. Også de danske kongene respekterte langt på vei disse politiske nødvendighetene. Utbyttede og sinte norske bygdefolk var dårlige soldater når svenskene sto i landet.

Symboler på identitet

Det har tatt folket – og folkene (samer, kvener, tater og andre minoriteter) – i dette landet nærmere 150 år å utvikle grunntrekkene i en moderne nasjonal identitet. Det er et begrep med mange tydelige symboler: folkedrakter, flagg, kongehus, polfarere, idrettsutøvere, natur og så videre. Jeg tror det er mer fruktbart å se på troen på rettførdighetens muligheter, på tvers av hindre som klasse, kjønn eller geografisk eller etnisk bakgrunn.

Ikke minst handler identiteten om den langsiktigheten som forfedrene la ned i bruken av landet, altså forståelsen av ressursene og hvordan de skal utnyttes og forvaltes. Min påstand er at det er kunnskap og tillit som er bindemidlet i den norske statsbygningen. Kunnskap om hvordan landet skal brukes, og tillit til at rettførdighet er mulig for alle – i hvert fall når man er tålmodig og tar tida til hjelp.

Lever med motsetninger

En slik felleserfaring er bare mulig fordi norsk politisk historie siden 1814 er fortellingen om store integrasjonsprosjekter. Vi har løst motsetningene – eller gjort dem til å leve med – ved å invitere alle sentrale deltakere inn i statsstyret og vedtakene der. Det begynte med integrasjonen av bøndene, som er et helt sentralt trekk ved grunnloven av 1814. Embetsmannsstaten åpnet seg. Det fortsatte

med det store klassesamarbeidet, der arbeid og kapital fastsatte reglene for hvordan de skal leve sammen med hverandre. Hovedavtalen er det nest viktigste skriftet i vår historie (etter Grunnloven) og forutsetningen for den norske modellen.

Også motsetningen mellom by og land ble forsøkt løst ved integrasjon, og det med betydelig suksess. Likestilling i livsvilkår og en sjenerøs distriktpolitikk tok brodden av mange motsetninger. Siden kom det store kvinneprosjektet med likestilling, og i dag handler det om integrasjon av innvandrerne og deres etterkommere.

Sprekker landet?

Hvor står vi nå? Vi ser tydelige tegn på at landet slår sprekker. De nye skillelinjene går i flere retninger og er både kulturelle, geografiske og økonomiske. Integrasjon som politisk prosess handler om forlik mellom motsetninger, om at grupper kan leve sammen og løse problemer når de oppstår. Det motsatte av integrasjon er at noen forlanger dominans eller hegemoni. Får en slik ubalanse bite seg fast, truer det Norge som politisk prosjekt.

De nye konfliktene er delvis en forsterkning, eller en oppgradering, av gamle motsetninger (for eksempel sentrum-periferi eller arbeid-kapital). Mer bekymringsfullt er den kulturelle kjernen i de nye konflikttinjene. Til nå har det vært mest oppmerksomhet rundt innvandring som en mulig etnisk, politisk og religiøs trussel. Redselen for at vi en dag skal våkne opp og være snikislamisert. At noe slikt er like sannsynlig som at paven skal føde en velskapt datter, bekymrer ikke herrene som hver dag overøser debatten på nettet med skjellsord, fordommer og feig redsel. Disse menneskenes sinne kan på lengre sikt vise seg å bli et politisk problem.

Nye motsetninger

Samtidig er nye konflikter mellom Oslo og resten av landet under utvikling. De handler om en motsetning med elementer av økonomi,

politisk fordeling og kultur. Måten disse blir håndtert på, vil ha stor innflytelse på om det fellespolitiske, nasjonale prosjektet overlever. Alternativet er sterkere oppsplitting og sektorisering av politikken i renere gruppeinteresser. En aktiv distrikts- og regionalpolitikk er en sentral forutsetning for videreføringen av det norske prosjektet.

Økonomisk er reaksjonenes sammenbindende element en egen forståelse av verdier og verdiskaping, der råvare-, industri- og energiproduksjonen i distriktene settes opp mot snylterøkonomien i Oslo med sine advokater, konsulenter, byråkrater, universitetsansatte og IT-folk. Sosialøkonomene avviser en slik forenkling av verdiskapningen. På den annen side er det klart at advokatene, konsulentene og journalistene ville hatt lite å gjøre uten kystens olje, dalenes elektriske kraft, havets fiskeressurser, reiselivet, jordbruket, skipsbyggingen, aluminiumsproduksjonen og så videre. Protestene på Vestlandet mot kraftmastene i Hardanger er et typisk eksempel og gikk til kjernen i utkantpolitikken økonomiske forståelse: Hvorfor skal vi gi fra oss noe verdifullt til storsamfunnet (i dette tilfellet et unikt, inntektsbringende landskap) og få vekslpenger igjen?

Hva er rettferdig?

Politisk handler motsetningene om de offentlige fordelingsystemenes rettferdighetsgrunnlag. Her er samferdselssektoren sentral. Tendensen er også markant synlig når sykehus, medisinsk akuttbereidskap eller fødestuer blir vurdert nedlagt eller omstruktureret. Her kolliderer lokale behov og prioriteringer med et styringssystem hvor maktfordelingen mellom byråkrati og politikk er uklar og vanskelig å forstå for folk flest.

Den voldsomme aggresjonen som har fremkommet i slike saker, er et varsko. Når politikerne i økende grad har trukket seg tilbake fra styringen av offentlige oppgaver som helsesektoren, utfordrer de et sentralt element i det skjøre forholdet mellom distrikt-

ene og sentrale myndigheter. Da blir distriktspolitikkenes tvetydighet mer synlig. Distriktene ønsker ikke bare større kontroll med egne ressurser, økonomi og velferdstilbud, de er også avhengige av effektive fordelingsmekanismer i sentralforvaltningen og landets politiske sentrum. For å holde by og land sammen kreves det altså politisk handlingsrom, og oppgaven er derfor en lite egnet arena for konkurranseutsetting eller rene forvaltningsløsninger.

Kulturelt er det sprengkraft i den pågående maktforskyvningen mot urbane verdier og vurderinger. Den godt utdannede urbane middelklassen har skaffet seg et kulturelt hegemoni som virker utfordrende på andre grupper. Når det gjelder utkantene, kommer motsetningene klartest til uttrykk i rovdyrdebatten. Den handler om langt mer enn ulv og sau. Her støter to natur- og menneskesyn sammen: et nytte- og bruksorientert syn og et som legger mest vekt på rekreasjon, ikke sjelden med halvreligiøse drag.

Utmeldt og satt tilside

De sterke reaksjonene hos mange bygdefolk viser at vi her beveger oss nær konfliktenes kjerne. Stadig flere av dem føler seg utmeldt av storsamfunnet. I stedet for tillit og fellesskap opplever de at en mektig allianse av politikere, forskere, byråkrater og naturvernere truer livsprosjektet deres. Deres egen erfaringskunnskap, ervervet gjennom generasjoner, ofte i nær kontakt med naturen, blir hele tida satt til side. Det er forskningens metode statsmakten etterspør og legger vekt på. Slik fordypes kløftene.

Det blir ikke lettere av at distrikts- og regionpolitikken i økende grad handler om interessene til de mest urbaniserte kommunene. De egentlige utkantkommunene er ikke bare presset av staten og strukturendringer i næringslivet, men også av sine mer folkerike naboer. Samtidig kan de fleste partiene – med Senterpartiet som et klart unntak – klare seg uten det vi kan kalle en «dyp»

distriktspolitikk. Kanskje står vi ved slutten av en distriktspolitikk – og en nasjonal forståelse – hvor utjevning og distribusjon av goder fra sentralmakten er sentrale virkemidler. Ikke som noe dramatisk brudd, men som en seig strukturrasjonalisering av bosetnings- og næringsmønsteret. Det er allerede tydelige tegn på at den historiske motsetningen mellom sentrum og periferi i norsk samfunnsliv har flyttet på seg. I økende grad ledes kampen mot hovedstadens politiske og økonomiske hegemoni av folkerike områder som Stavangerregionen, Bergen og industristedene i Hordaland, byene i Møre og Romsdal og de urbane kjerneområdene i Trøndelag og Nord-Norge. De egentlige utkantene er blitt mindre synlige.

Hovedlinjer, ikke nisjer

Hva har distrikter og utkanter å stille opp mot en slik utvikling? Den som ser på alt som produseres av offentlige utredninger, forskningsrapporter og seminarer, finner tusen svar. Svarene blir også stadig mer spesialisert, og de har i bemerkelsesverdig grad beveget seg fra makro- til mikronivået. Nesten alt dreier seg om nisjer, kultur, turisme og identitet og lite om det ressursgrunnlaget som er i naturen. Stikkord synes å være nisjebygda og livsløpsbygda.

Da er det grunn til å stille spørsmålet: Hvor er hovedlinjene i en strategi som skaper og opprettholder levende bygder der naturen gir grunnlag for mangfoldige menneskeliv og et mangfoldig næringsliv?

Jeg våger meg frempå med to påstander:

Skal utkantene overleve, må de satse på – og utvikle – egne ressurser. De må ha en næringspolitikk basert på langsiktig og bærekraftig bruk av egne ressurser med større grad av lokalt eller regionalt eierskap og kontroll.

Bygdelivet må representere en annen og alternativ livsform med klare kvaliteter som skiller det fra det urbane livet.

Her må vi først rette blikket ut over Norge. Over hele verden skjer det en voldsom vending i synet på naturressursene og kontrollen over

disse. I Asia, Latin-Amerika og Afrika foregår det nå et kappløp om kontrollen med råvarer og jordbruksland. Kina er aggressivt frempå, men det er også USA og i noen grad de oljerike statene i Midtøsten. Effekten av økte råvarepriser og politisk konkurranse om basisvarene merkes også her i landet.

For eksempel er jerngruvene i Sør-Varanger gjenåpnet for drift, og en rekke andre mineralprosjekter er under utvikling. Presset for å utvikle nye olje- og gassfelter er en del av den samme utviklingen. Internasjonalt stiger jordbruksprisene nå sterkt for andre gang på kort tid.

Parallelt med den store befolkningsveksten stiger også verdien av utmark og andre områder som i alle år er blitt sett på som marginale. Det er blitt trangere og varmere i Sør-Europa og Nord-Afrika. Og selv om vi i Norge ikke lenger har så mye helt uberørt natur (slik ekspertene definerer det), har vi enorme utmarksområder sett i et europeisk perspektiv. Disse har et stort potensial i flere retninger. Jeg minner om at verdien av turistenes fritidsfiske i sjøen nå er større enn verdien av lofotfisket. Utmarka tåler dobbelt så mange beitedyr som i dag.

Dette bakteppet er mitt grunnlag for å hevde at førstelinjen i forsvaret av utkantene er å bevare nasjonal og lokal kontroll med skogen, med fisket (saltvann og ferskvann) og med vilressursene, med lokale, fornybare energiresurser (vannkraft og vindkraft), med beiteressursene i utmarka og med de tradisjonelle jordbruksarealene. Visst trenger bygdene bredbånd, men det er lite verdt hvis de mister kontrollen med egne naturressurser.

Kvalitet på bygdene

Til slutt noen ord om det andre strategiske hovedpunktet: tilværelsen på bygdene som en livsform med særegne kvaliteter. Ved siden av de økonomiske og forsyningsmessige argumentene for en spredt bosetting må det finnes tilleggs-kvaliteter. Sosiologen Andreas Hompland har pekt på at en oljepengetbasert infrastruktur,

høyere boligstandard og bedre kommunale velferdstilbud i distriktene også har hatt en pris. For her inntreer et paradoks. Stadig større likheter i livsvilkår, kultur og omgivelser mellom sentrale strøk og utkantsstrøk har svekket utkantområdenes identitet og tiltrekningskraft. Bygdene og de mindre byene er blitt en del av det nasjonale utdannings-, forbruker- og mediesamfunnet. Samtidig er de i ferd med å falle fra hverandre i sektorer, næringer, private interesser og individuelle livsløp.

Det kan ikke være et mål at livet på bygdene skal være mest mulig likt livet i byen. Vi trenger variasjon i livsformene, også fra sted til sted, og fra landsdel til landsdel. Det handler om rommet som menneskene kan bevege seg i, det handler om manøvreringsmulighetene, om retten til å designe sin egen livsstil.

Dette krever sterk identitet og vilje. Distrikts-Norge må ikke gå på den store limpinnen i vår tid og redusere seg selv til turistområder eller vedlikeholdte naturlandskaper. Det er ingen fremtid i en tilværelse som nasjonalromantisk installasjon, utviklet av urbane forestillinger om livet på landet. Ingen lever lenge i andres myter.

John O. Egeland er kommentator og redaktør i Dagbladet.

Utgeve av:

Kommunal- og regionaldepartementet

Postboks 8112 Dep

0032 Oslo

www.regjeringen.no/nb/dep/krd

Design og art-direction: Your Friends

Foto: Knut Bry

Illustrasjon: Bendik Kaltenborn

Trykk og innbinding: Grøset Trykk as

Opplag: 1500

Publikasjonskode: H-2261

Foto og illustrasjon kan ikkje brukast
utan etter avtale med rettshavar

Artikkelsamlinga kan bestillast

frå Departementenes Servicesenter

Post og distribusjon

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Faks: 22 24 27 86

© Kommunal- og regionaldepartementet, 06/2011

«Kva er gale med å peike på at ein som driv næring langs kysten eller bur i eit dalføre har andre behov og interesser enn ein byråkrat eller finansforvaltar i Oslo sentrum?»

– Kommunal- og regionalminister Liv Signe

Navarsete i forordet til denne artikkelsamlinga.

Samlinga er eit bidrag til ordsiftet om korleis utvikle eit moderne Noreg, med god regional balanse og utan for stor maktkonsentrasjon i einskilde miljø i Oslo.

Med bidrag frå:

Professor Victor D. Norman

Fiskeoppdrettar Aino Olaisen

Mesterkokk Arne Brimi

Redaktør John Olav Egeland

Skribent Bente Aasjord

Professor Reidar Almås

Ordførar Helge A. Njåstad

Redaktør Ove Mellingen

Direktør Erik Haugane

Professor Ole Henrik Magga

Samfunnsforskar Helge Røed

Ungdomspolitikar Maren Kavli

Bonde og ingeniør Torgeir Straand

Boka er illustrert av den prisløna fotografen Knut Bry og teiknaren Bendik Kaltenborn.

Debatt om by og land

Hvorfor er hatet mot hovedstaden så sterkt i Norge? Mandag kl. 19. inviterer Aftenposten og NRK til debatt i Litteraturhuset i Oslo.

Deltagere: Anne Vilken, journalist fra Sogn og Fjordane Liv Signe Navarsete, kommunal- og regionalminister (Sp) Erling Dolk Nohm, forsker Frank Aarebrot, professor, Universitetet i Bergen

Du kan følge debatten på nett-TV på Aftenposten.no eller høre den på radio på NRK P2.

Litteraturhuset

seg for de få». Ho ti ning frå Høgskolen mange tilflyttarar i på tross av, ikkje på Sogn og Fjordane «Framtidsfylket». I på natur og ekstrem har spurt om det g om ein ikkje er ein set er i ferd med å skrekkaude.

Smør på saetra. å skape eit bilete idyllisk og pittoresk historier om folk opp gamle gardar Det krev langt n journalistikk å sjø økonomisk og tid vere lov å lage frit

